

Дослідження щодо передового міжнародного та європейського досвіду ефективного використання вуглецевих доходів

Метою цього звіту є ознайомлення розробників політики та практикуючих спеціалістів із висновками щодо використання вуглецевих доходів, зробленими за результатами аналізу міжнародного досвіду

Дослідження підготовлено Українським Кліматичним Офісом (УКО) за участю експертів Berlin Economics GmbH. Український Кліматичний Офіс співфінансується Федеральним міністерством навколишнього середовища, захисту клімату, охорони природи та ядерної безпеки (BMUKN) та Європейським Союзом, і реалізується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ).

Опубліковано:

Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Зареєстровані офіси:

м. Бонн та Ешборн, Німеччина

T +49 61 96 79-0

F +49 61 96 79-11 15

E info@giz.de

I www.giz.de/en

Фото: Envato

Юридична адреса:

01004, місто Київ,

вул. Антоновича, 16-Б,

+38 044 594 07 60

+38 044 594 07 64

www.giz.de/ukraine-ua

Зміст

Скорочення	4
Резюме	6
1. Інструменти вуглецевого ціноутворення	9
1.1. Рівні цін та цінова визначеність	12
2. Міжнародний досвід впровадження інструментів вуглецевого ціноутворення	13
2.1. Система торгівлі викидами ЄС	13
2.2. Система торгівлі викидами ЄС 2 та інші інструменти	14
2.3. Досвід інших країн у впровадженні інструментів вуглецевого ціноутворення	15
3. Чому вуглецеві доходи важливі та як організувати їх використання	16
3.1. Чому вуглецеві доходи важливі?	16
3.2. Підхід до розроблення ефективної системи використання вуглецевих доходів	18
3.2.1. Стратегія: визначення мети	19
3.2.2. Операціоналізація: визначення способу реалізації	20
3.2.3. Впровадження: практичне втілення	20
Прозорість і комунікація	21
3.2.4. Оцінювання: аналіз результатів	22
4. Міжнародний досвід використання вуглецевих доходів	23
4.1. Використання вуглецевих доходів державами-членами ЄС	24
4.2. Цілі використання вуглецевих доходів у різних юрисдикціях	26
4.3. Інституційні та адміністративні механізми	29
4.4. Досвід ЄС щодо інституційних та адміністративних механізмів	32
4.5. Належні практики забезпечення прозорості та комунікації щодо використання вуглецевих доходів	33
4.6. Удосконалення практик оцінювання	36
5. Можливості залучення додаткових вуглецевих доходів приватними суб'єктами та сучасні міжнародні тенденції	37
5.1. Механізми вуглецевого кредитування за Паризькою угодою	37
5.2. Цілісність вуглецевих одиниць	38
5.3. Використання вуглецевих одиниць у механізмах вуглецевого ціноутворення	39
5.4. Страхування вуглецевих одиниць	39
5.5. Резюме щодо ринків вуглецевих одиниць	39
6. Висновки	40
ДОДАТОК І. Докладний огляд фондів	42

Скорочення

NEHG	Австрійська національна система торгівлі сертифікатами на викиди
BMWE	Федеральне міністерство економіки та енергетики Німеччини
BMUKN	Федеральне міністерство довкілля, захисту клімату, охорони природи та ядерної безпеки Німеччини
CARB	Каліфорнійська рада з повітряних ресурсів
CCI	Каліфорнійські кліматичні інвестиції
CPUC	Комісія з комунальних послуг Каліфорнії
CBAM	Механізм вуглецевого коригування імпорту
CP	Вуглецеве ціноутворення
IBЦ	Інструменти вуглецевого ціноутворення
CT	Вуглецевий податок
CDM	Механізм чистого розвитку
KTF	Фонд клімату та трансформації
CBT	Кліматичне маркування бюджету
ESR	Регламент про розподіл зусиль
CTB	Система торгівлі викидами
EUA	Квоти ЄС на викиди
CINEA	Європейське виконавче агентство з питань клімату, інфраструктури та навколишнього середовища
EEX	Європейська енергетична біржа
EEA	Європейське агентство з довкілля

Скорочення

ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ERDF	Європейський фонд регіонального розвитку
GWP	Потенціал глобального потепління
GGRF	Фонд скорочення викидів парникових газів
JI	Механізм спільного впровадження
ЗЗЗЛГ	Землекористування, зміни в землекористуванні та лісове господарство
LT-LEDS	Довгострокова стратегія низьковуглецевого розвитку
FCE	Люксембурзький фонд клімату та енергетики
MЗВ	Моніторинг, звітність і верифікація
MS	Держави-члени
NECP	Національний план з енергетики та клімату
NFOŚiGW	Національний фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами
HBB	Національно визначений внесок
OBPS	Система ціноутворення на основі обсягів виробництва
RRF	Механізм відновлення та стійкості
RGGI	Регіональна ініціатива щодо парникових газів
SCF	Соціальний кліматичний фонд
ЦСП	Цілі сталого розвитку

Резюме

Порядок денний України у сфері декарбонізації формується в умовах війни. Повномасштабна війна Росії призвела до знищення значної частини генеруючих потужностей і промислових об'єктів. Водночас відбудова має відбуватися паралельно з модернізацією економіки, яка історично характеризується високою енерго- та вуглецеємністю, успадкованою від важкої промисловості радянської доби та енергетичної системи, що ґрунтується на споживанні викопного палива й не зазнавала істотної модернізації. За оцінками, енергоємність економіки України приблизно втричі перевищує рівень держав-членів ЄС; енергоємність ВВП України у 2,7 рази вища, ніж у Польщі, у 3,3 рази вища, ніж у Німеччині та більш ніж удвічі перевищує середньосвітовий показник.¹

Водночас Україна як країна-кандидат на вступ до ЄС узяла на себе обов'язкові зобов'язання у сфері клімату: транспонувати Директиву про систему торгівлі викидами (СТВ) відповідно до Угоди про асоціацію та в межах процесу вступу до ЄС, привести законодавство у відповідність до кліматичного законодавства ЄС, а також вирішувати проблему щодо впливу Механізму вуглецевого коригування імпорту ЄС на експортерів. Ці зобов'язання визначатимуть регуляторне середовище, у якому здійснюватимуться інвестиції у відбудову, а не запроваджуватимуться після їх здійснення.

Протягом останніх років Україна досягла значного прогресу у виконанні міжнародних зобов'язань щодо протидії зміні клімату, розробивши та ухваливши стратегії та політики, спрямовані на приведення законодавства у відповідність до кліматичного законодавства ЄС і досягнення кліматичної нейтральності. У 2024 році Україна ухвалила рамковий закон про основні засади державної кліматичної політики, який передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, а також перший Національний план з енергетики та клімату. У 2025 році Україна ухвалила другий Національно визначений внесок на період до 2035 року та попередньо схвалила нову Довгострокову стратегію низьковуглецевого розвитку, що узгоджується з ціллю досягнення кліматичної нейтральності в рамках кліматичному законі і враховує зміни, спричинені війною. Досягнення цих цілей потребує структурних змін в економіці, значних інвестицій і забезпечення справедливого переходу для суспільства загалом.

Умови, у яких промисловість мала б здійснювати такий перехід, є несприятливими. Виробничі та енергетичні потужності зруйновано, можливості фінансування обмежені, а інвестиційна привабливість знижується через відсутність гарантій, пов'язаних із безпекою. На цьому тлі учасники ринку переважно сприймають зобов'язання, пов'язані зі вступом до ЄС і досягненням кліматичної нейтральності, як тягар, а не як можливість підвищити конкурентоспроможність. Утім, у середньостроковій перспективі вплив цих зобов'язань на конкурентоспроможність буде протилежним. Після приєднання до Єдиного ринку ЄС українські виробники нестимуть витрати, пов'язані з енергоємністю власної продукції, зростанням цін на енергію, вироблену з викопного палива, та застосуванням Механізму вуглецевого коригування імпорту, який установлює вуглецеву ціну для імпортованих товарів і забезпечує рівні конкурентні умови для українських виробників та виробників ЄС у межах Єдиного ринку та єдиного вуглецевого ринку. Отже, створення дієвих механізмів управління вуглецевими доходами/надходженнями є питанням не лише кліматичної політики, а й конкурентоспроможності, зважаючи на те, що Європейський Союз є основним торговельним партнером України, а набуття повноправного членства в ЄС — стратегічним курсом держави.

1. Інвестиційні потреби енергетичного сектору (Офіс із залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest)
https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/energy-sector-ua_compressed.pdf;
Енергетичний профіль України (Міжнародне енергетичне агентство)
<https://iea.blob.core.windows.net/assets/ac51678f-5069-4495-9551-87040cb0c99d/UkraineEnergyProfile.pdf>;
Сценарії попиту на енергію та цільові показники політики на шляху до Європи (проект Green Deal Ukraine)
<https://greendealukraina.org/uk/assets/images/reports/ukraine-demand-and-targets-long-version.pdf>

У Довгостроковій стратегії низьковуглецевого розвитку України обсяг інвестицій, необхідних для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, оцінено в понад 1 трлн євро.² Доходи від чинного вуглецевого податку наразі становлять 30–40 млн євро на рік.³ Вуглецеві доходи не покривають цей дефіцит фінансування в Україні, як і не покривають його в жодній іншій юрисдикції. Їхня значущість полягає в іншому: Україна готується до запровадження національної системи торгівлі викидами та реформує систему вуглецевого оподаткування, тому обсяг таких доходів істотно зростає, а рішення щодо порядку їх спрямування, цільового призначення і нагляду за їх використанням приймаються вже зараз. Від цих рішень залежить, чи сприятимуть вуглецеві доходи

залученню фінансування з інших джерел, зокрема коштів ЄС і донорів, від яких залежить відбудова, чи будуть використані без помітного ефекту.

У цьому дослідженні розглянуто підходи інших юрисдикцій до вирішення цього питання. У ньому проаналізовано цілі використання вуглецевих доходів, інституційні канали, якими вони спрямовуються, механізми управління, що визначають, чи використовуються ці доходи за цільовим призначенням, а також практики забезпечення прозорості та оцінювання, які сприяють збереженню суспільної підтримки. За результатами аналізу міжнародного досвіду виокремлено чотири основні висновки.⁴

€ 1 трлн

Обсяг інвестицій, необхідний для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, згідно з українським LT-LEDs

€ 30–40 млн

Поточні річні надходження від чинного податку на викиди вуглецю

\$ 100 млрд

Світові доходи від викидів вуглецю у 2024 році — 67 % від торгівлі квотами на викиди, 33 % від податків на викиди вуглецю

2. Проект Довгострокової стратегії низьковуглецевого розвитку (LT-LEDs) <https://me.gov.ua/download/ba4565a8-544b-4c90-af84-49b2b718f629/file.pdf>
3. Дані про доходи бюджету <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
4. Під час підготовки цього дослідження як концептуальні орієнтири було використано звіт «Максимізація вигід від вуглецевого ціноутворення», підготовлений Інститутом економіки клімату (I4CE), та щорічний звіт Світового банку «Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025»

- **Вуглецеві доходи є істотними, однак їх недостатньо для забезпечення докорінних змін; їхня цінність полягає в обсязі додаткового фінансування, яке вони дають змогу мобілізувати.** У 2024 році світовий обсяг вуглецевих доходів перевищив 100 млрд дол. США, з яких 67 % було отримано від систем торгівлі викидами, а 33 % — від вуглецевих податків. Якщо порівнювати з оціненими світовими потребами в кліматичних інвестиціях, які до 2030 року становитимуть 6,3–6,7 трлн дол. США на рік, то це незначна частка. Доходи від аукціонів СТВ ЄС становлять приблизно 10 % інвестицій у кліматичні заходи в реальному секторі економіки Європи. Юрисдикції, які використали ці доходи з найбільшою ефективністю, спрямували їх на розблокування співфінансування, а не на повне фінансування заходів самотужки.
- **Вибір каналу спрямування коштів визначається метою їх використання, а не обсягом доходів.** Юрисдикції, які мають на меті забезпечення компенсації розподільчого впливу, спрямовують доходи через наявну інфраструктуру трансфертів або соціального забезпечення. Юрисдикції, які мають на меті здійснення капітальних інвестицій, створюють або використовують фонди спеціального призначення. Якщо юрисдикція одночасно прагне досягти обох цілей, застосовуються змішані системи. Найпоказовішим прикладом є Польща, яка спрямовує 75 % доходів від СТВ через державний бюджет, а 25 % — через спеціальний компенсаційний фонд.
- **Саме інституційна незалежність, а не організаційно-правова форма фонду визначає, чи використовуються доходи за цільовим призначенням.** Фонд клімату та трансформації Німеччини не є окремою юридичною особою, проте вважається ефективним завдяки участі незалежних виконавчих агентств, регулярному аудиту та нагляду. Фонд модернізації ЄС, 58 % бюджету якого було використано у 2022 році, свідчить про те, що навіть інструменти з належною системою управління стикаються з обмеженнями щодо використання коштів.
- **Прозоре використання доходів забезпечує політичну підтримку вуглецевого ціноутворення серед громадськості.** Каліфорнійська програма обмеження і торгівлі квотами на викиди встояла перед скоординованим опором промислових кіл у 2016 році завдяки інформаційній кампанії, під час якої було продемонстровано використання коштів для придбання електричних шкільних автобусів, розвитку легкорейкового транспорту та інвестування в громади з низькими доходами. Більшість юрисдикцій значно краще звітує про обсяги отриманих доходів, ніж про їх використання, і лише деякі з них забезпечують незалежне зовнішнє оцінювання використання таких доходів.

Дослідження складається з п'яти частин. У розділі 1 наведено інформацію про основні інструменти вуглецевого ціноутворення, рівні цін та охоплення. У розділі 2 розглянуто міжнародний досвід розроблення таких інструментів з фокусом на СТВ ЄС та аналогічні системи. У розділі 3 пояснено важливість використання вуглецевих доходів і представлено чотириетапну рамкову структуру — стратегія, операціоналізація, впровадження та оцінювання, — за якою систематизовано наведені далі фактичні дані. У розділі 4 наведено основну порівняльну інформацію: цілі використання доходів у різних юрисдикціях, інституційні канали, якими вони спрямовуються, механізми врядування, що визначають, чи використовуються ці доходи за цільовим призначенням, а також практики забезпечення прозорості та оцінювання. У розділі 5 розглянуто ринки вуглецевих одиниць/кредитів як потенційне додаткове джерело доходів. У висновках виокремлено результати, що мають найбільше значення для юрисдикцій, які наразі розробляють системи використання вуглецевих доходів.

1 Інструменти вуглецевого ціноутворення

Вуглецеве ціноутворення є важливим регуляторним інструментом забезпечення дотримання встановлених вимог, який дає змогу мобілізувати фінансування, забезпечувати здійснення кліматичних заходів і досягнення цілей сталого розвитку. Уряди використовують вуглецеве ціноутворення для підтримання фінансової стабільності, стимулювання інновацій і залучення інвестицій, особливо в країнах, що розвиваються. Вуглецеве ціноутворення має на меті врахувати у вартості споживання викопного палива або діяльності вуглецеємних галузей промисловості суспільні наслідки такої діяльності.

До інструментів вуглецевого ціноутворення належать:

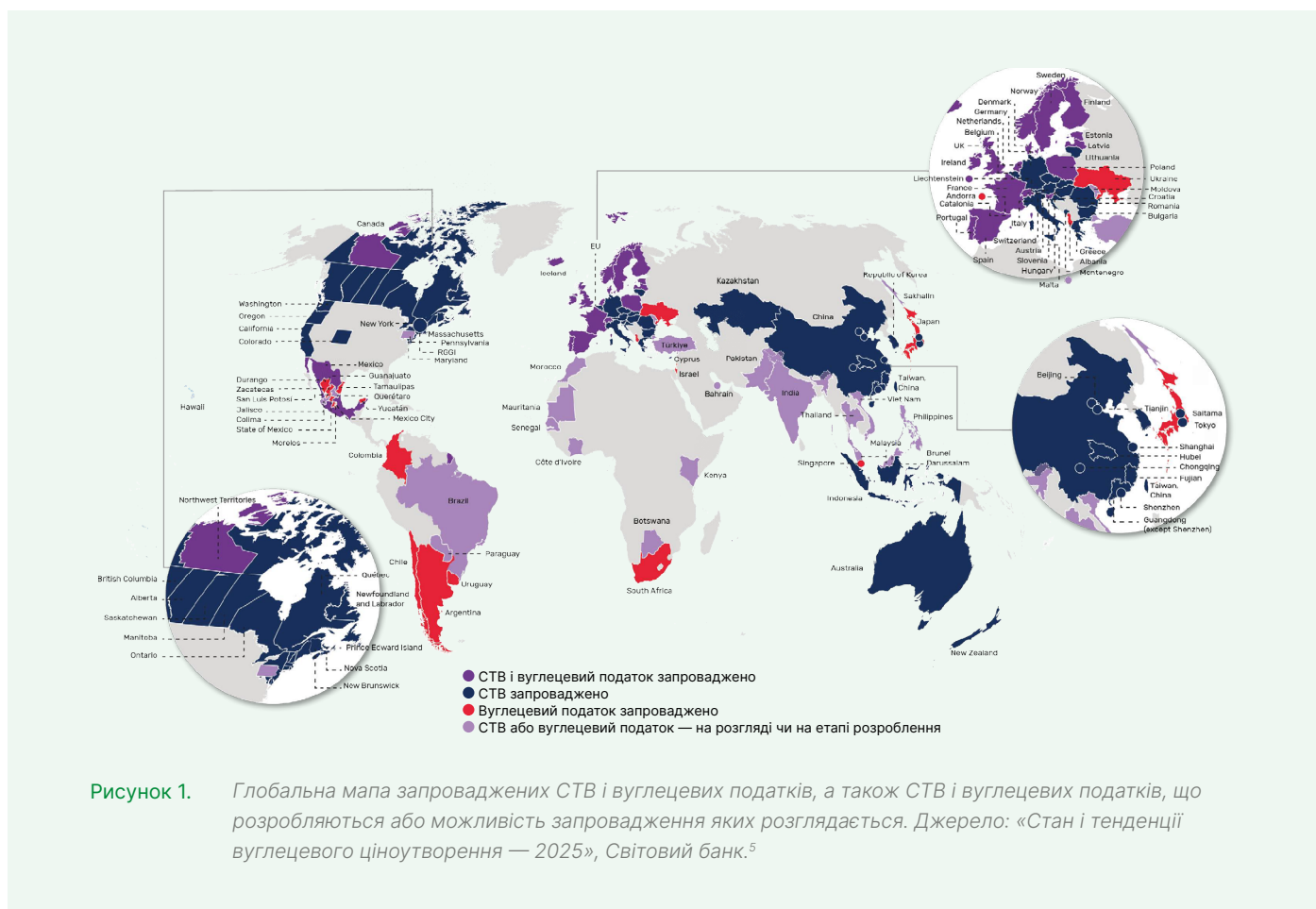
- 1. Системи торгівлі викидами (СТВ)** — у межах яких установлюється сукупне обмеження на загальний обсяг викидів парникових газів (ПГ) охопленими установками, яке щорічно зменшується з метою досягнення кліматичних цілей. Установки мають подати квоти для покриття всіх викидів протягом відповідного періоду виконання вимог, що змушує їх мати у наявності або купувати достатню кількість квот для покриття своїх

зобов'язань. Компанії можуть також торгувати квотами з іншими суб'єктами, на яких поширюється дія системи, а ціна визначається переважно ринком.

- 2. Вуглецеві податки** — у межах яких уряд стягує із суб'єктів, на яких поширюється їхня дія, плату за викиди парникових газів. У межах системи вуглецевого оподаткування уряд установлює ціну викидів — ставку податку — шляхом оподаткування обсягу викидів або вмісту вуглецю в паливі.

- 3. Механізми вуглецевого кредитування**, у межах яких генеруються одиниці унаслідок добровільної діяльності, що зменшує викиди шляхом уникнення, скорочення або видалення та які можуть бути предметом торгівлі.

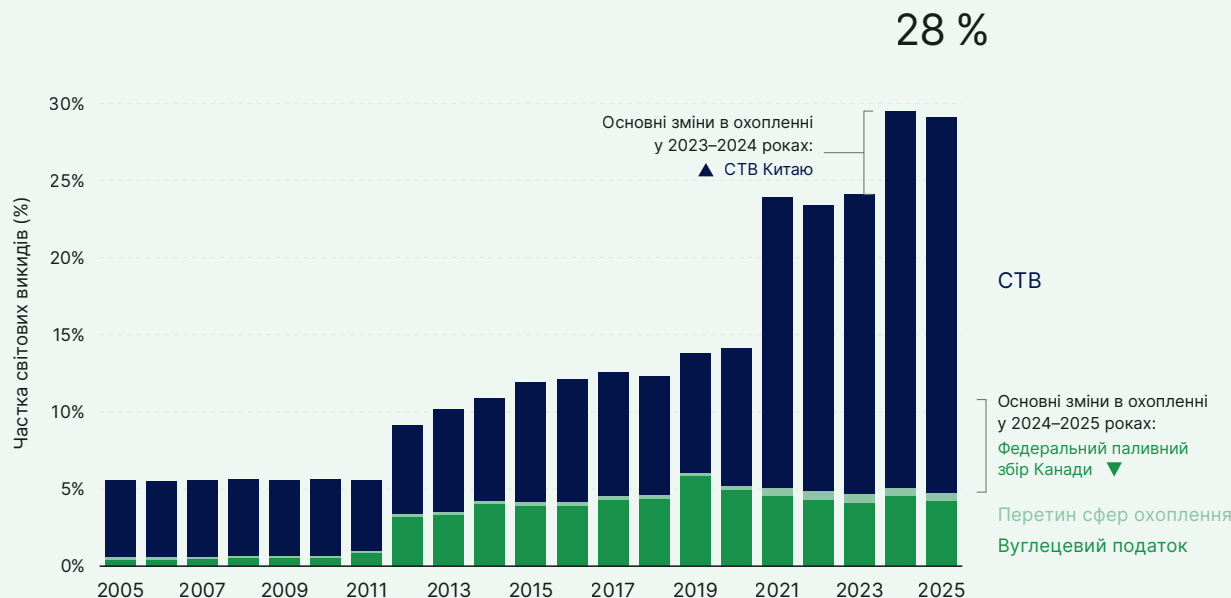
Станом на 1 травня 2025 року у світі діяло 78 інструментів вуглецевого ціноутворення (CPI), в межах яких встановлювалася ціна на викиди парникових газів (43 вуглецеві податки та 35 систем торгівлі викидами).

5. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

За даними за 2024 рік, прямим вуглецевим ціноутворенням⁶ охоплено приблизно 28% світових викидів парникових газів. Цей показник перевищує рівень попередніх років унаслідок поширення національної СТВ Китаю за межі електроенергетичного

сектору — на цементну, сталеливарну й алюмінієву галузі. Країни, на які припадає дві третини світового ВВП, запровадили вуглецеві податки або системи торгівлі викидами..

Діаграма 1. Частка світових викидів парникових газів (ПГ), охоплена СТВ або вуглецевим податком. Джерело: «Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025», Світовий банк⁷

В Україні вуглецеве ціноутворення здійснюється шляхом оподаткування, запровадженого у 2011 році для установок, обсяг викидів яких перевищує 500 тСО₂ на рік. За загального обсягу викидів понад 220 млн т СО_{2екв}⁸, рівень охоплення становить приблизно 40%.

Електроенергетичний і промисловий сектори й надалі мають найвищий рівень охоплення вуглецевим ціноутворенням. У 2025 році вуглецевим ціноутворенням було охоплено понад половину світових викидів електроенергетичного сектору; відповідний обсяг становив майже 30% сукупних світових викидів парникових газів. Такий високий рівень охоплення значною мірою пояснюється тим, що майже всі СТВ, зокрема в таких великих економіках, як Китай, ЄС та Індонезія, охоплюють виробництво електроенергії.

Декарбонізація електроенергетичного сектору може сприяти подальшому скороченню викидів у суміжних секторах завдяки електрифікації транспорту та промисловості, унаслідок якої викопне паливо замінюється низьковуглецевою електроенергією.

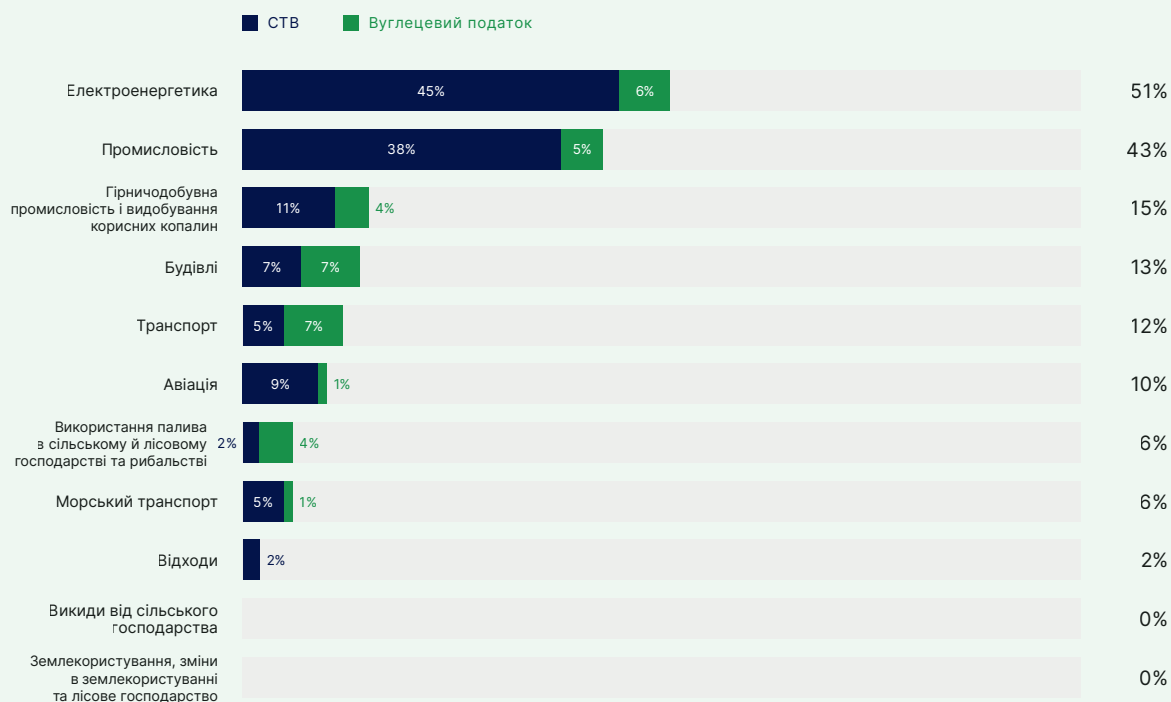
Теоретичні засади вуглецевого ціноутворення є належно обґрунтованими: підвищення цін на товари й послуги з високою інтенсивністю викидів порівняно з низьковуглецевими альтернативами створює для компаній і фізичних осіб стимули переходити на низьковуглецеві рішення. Ефективність вуглецевого ціноутворення підвищується, якщо цінові сигнали є стабільними, передбачуваними та довготривалими, що сприяє ухваленню довгострокових інвестиційних рішень.

6. Світові викиди досягли рекордного рівня, однак ЄС очолює тенденцію до їх скорочення

https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/world-emissions-hit-record-high-eu-leads-trend-reversal-2025-09-09_en

7. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

8. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, звіти про інвентаризацію викидів парникових газів <https://unfccc.int/reports?f%5B0%5D>

Примітка. Підготовлено на основі аналізу Світового банку. Сума значень може не збігатися з підсумковим показником через округлення. Рівень охоплення авіації та морського транспорту вуглецевим податком становить менш ніж 1 % у кожному із цих секторів; рівень охоплення сектору відходів СТВ становить 1 %, а вуглецевим податком — менш ніж 1 %.

Діаграма 2. Світові викиди парникових газів (ПГ) за секторами та частка викидів, що охоплена СТВ і вуглецевими податками. Джерело: «Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025», Світовий банк⁹

У низці досліджень наведено переконливі емпіричні докази, що підтверджують теоретичне обґрунтування вуглецевого ціноутворення як інструменту стимулювання скорочення викидів. Компанії, що охоплені СТВ ЄС, скоротили викиди в середньому на 14–16% за період до кінця 2012 року.¹⁰ За відсутності вуглецевого податку викиди обробної промисловості Швеції у 2015 році були б приблизно на 30% вищими.¹¹

Обсяг скорочення викидів, забезпечений інструментом вуглецевого ціноутворення, залежить від низки чинників, зокрема рівня вуглецевих цін, охоплених секторів і доступу до доступних можливостей декарбонізації. Вуглецеве ціноутворення може забезпечувати результати, що не обмежуються скороченням викидів. У звіті Світового банку «Кількісне оцінювання переваг вуглецевого ціноутворення»¹² changes узагальнено деякі з таких ширших результатів. Завдяки скороченню спалювання викопного

палива вуглецеве ціноутворення може сприяти поліпшенню якості повітря та води на місцевому рівні, а отже — стану здоров'я населення. До інших потенційних результатів належать зміцнення енергетичної та продовольчої безпеки, підвищення ефективності національних податкових систем, зростання продуктивності праці, а відтак і економічне зростання завдяки заміні неефективних податків.

Уряди продовжують розвивати вуглецеве ціноутворення і ринки з ціноутворенням на викиди вуглецю з урахуванням ширших економічних, фінансових і соціальних міркувань. Крім використання вуглецевого ціноутворення як джерела доходів, уряди запроваджують його в поєднанні з нормативними вимогами, зеленою промисловою політикою та програмами соціального забезпечення для забезпечення структурних змін.

9. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

10. Чи сприяє вуглецеве ціноутворення пом'якшенню зміни клімату? Емпіричні дані на рівні підприємств, отримані в межах Системи торгівлі викидами Європейського Союзу https://www.researchgate.net/publication/380851871_Does_Pricing_Carbon_Mitigate_Climate_Change_Firm-Level_Evidence_from_the_European_Union_Emissions_Trading_System

11. Вплив вуглецевого ціноутворення на викиди підприємств: дані щодо податку на CO₂ у Швеції <https://academic.oup.com/rfs/article/37/6/1848/7564224>

12. За межами пом'якшення зміни клімату: кількісне оцінювання переваг вуглецевого ціноутворення для розвитку <https://documents1.worldbank.org/curated/en/685731622037838059/pdf/Beyond-Mitigation-Quantifying-the-Development-Benefits-of-Carbon-Pricing.pdf>

Отже, вуглецеве ціноутворення вважається одним із найефективніших із погляду витрат інструментів політики, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату. Очікується, що завдяки застосуванню принципу «забруднювач платить» вуглецеве ціноутворення стимулюватиме підприємства та фізичних осіб скорочувати викиди парникових газів та інвестувати в чистіші технології й джерела енергії. Обґрунтування

цього підходу полягає в тому, що запровадження вуглецевого ціноутворення сприятиме зміні моделей поведінки, зокрема моделей виробництва, споживання та інвестування, водночас забезпечуючи супутні вигоди й надходження, які уряди можуть використовувати для досягнення широкого кола цілей державної політики.

1.1 Рівні цін та цінова визначеність

Параметри інструментів вуглецевого ціноутворення покликані забезпечити більшу визначеність вуглецевих цін, що може підвищити впевненість інвесторів під час ухвалення довгострокових інвестиційних рішень.

Усі вуглецеві податки забезпечують короткострокову визначеність завдяки законодавчо встановленим фіксованим ставкам; водночас у деяких випадках передбачено планове підвищення ставок, прив'язане до інфляції, як у Польщі, або планові траєкторії їх зміни, як в Ірландії та Швеції. Водночас інфляція може по-різному впливати на вуглецеві ціни залежно від конфігурації відповідної політики. У деяких країнах податкові ставки із часом знизилися в реальному вираженні, унаслідок чого інфляція зменшила реальний розмір вуглецевих податків. Крім того, інфляційне коригування може застосовуватися із затримкою, що призводить до зниження реальних вуглецевих цін до моменту застосування такого коригування.

У СТВ дедалі частіше запроваджуються елементи, що покликані покращити цінову визначеність. Майже половина СТВ має резерви стабільності ринку, які допомагають стримувати різкі коливання цін, а приблизно 20% систем передбачають мінімальні ціни або резервні аукціонні ціни. Інші юрисдикції, як-от Німеччина й Австрія, запровадили фіксовану ціну на перехідний період. Інфляція, як і інші макроекономічні коливання, впливає на СТВ інакше, ніж на вуглецеві податки, оскільки ціни в межах СТВ динамічно коригуються залежно від попиту та пропозиції в межах установленого сукупного обмеження на загальний обсяг викидів. Інфляція може впливати на очікування щодо попиту та пропозиції, проте зрештою вуглецеві ціни в СТВ узгоджуються із цілями скорочення викидів, відображеними у встановленому сукупному обмеженні на загальний обсяг викидів.

Вуглецеві ціни в різних країнах істотно різняться — від 0,1 до 160 дол. США. В Уругваї вуглецева ціна сягнула 160 дол. США за тону викидів у CO_2 -еквіваленті (tCO_2 -екв.), натомість ставка вуглецевого податку в Польщі залишалася нижчою за 10 центів США за tCO_2 -екв., хоча Польща також бере участь у СТВ ЄС.

В Україні ставка вуглецевого податку історично залишається низькою. З 2011 року ставку було встановлено на рівні менш ніж 0,41 грн за tCO_2 -екв.; у 2019 році її підвищили до 10 грн за tCO_2 -екв. (приблизно 0,2 євро), а на початку 2022 року — утричі, до 30 грн за tCO_2 -екв. (приблизно 0,6 євро). Такий низький рівень вуглецевих доходів є недостатнім для фінансування заходів із декарбонізації, необхідних для досягнення кліматичної нейтральності.

Лише 20% охоплених викидів мають ціну, що відповідає рекомендаціям, наведеним у звіті Комісії високого рівня з питань вуглецевих цін¹³. У 2017 році Комісія дійшла висновку, що для забезпечення повноцінного стимулюючого ефекту ціна має становити 40–80 дол. США за tCO_2 -екв. до 2020 року та 50–100 дол. США за tCO_2 -екв. до 2030 року, щоб відповідати меті утримання підвищення середньої глобальної температури на рівні значно нижче 2°C. Однак у 2025 році вуглецева ціна для приблизно 74% охоплених викидів становила менш ніж 20 дол. США за tCO_2 -екв¹⁴.

Що стосується СТВ, приблизно 68% доходів, або 44 млрд дол. США, було використано на кліматичні заходи, тоді як вуглецевих податків на цю категорію було спрямовано лише приблизно 11%, або 3 млрд дол. США. Водночас потрібно враховувати значну частку СТВ ЄС у цьому показнику. На СТВ ЄС припадає приблизно 64% загального обсягу коштів, спрямованих на кліматичні заходи й охорону природи, — 30 млрд дол. США.

Під час будь-якого порівняння із цими рівнями цін необхідно враховувати комплекс цінових і нецінових інструментів політики, здатних підтримувати зусилля з декарбонізації. Що стосується цінових інструментів політики, непряме вуглецеве ціноутворення, зокрема акцизні податки на паливо, створює істотні цінові стимули, які не враховуються в показниках прямого вуглецевого ціноутворення. У більшості країн унаслідок поширеності акцизних податків на паливо, цінові стимули, які створюються непрямим вуглецевим ціноутворенням, часто є значно вагомішими за стимули, які забезпечують СТВ і вуглецеві податки.

13. Звіт Комісії високого рівня з питань вуглецевих цін https://www.unclearn.org/wp-content/uploads/library/carbonpricing_fullreport.pdf

14. Глобальні вуглецеві рахунки — 2025 https://www.i4ce.org/wp-content/uploads/2025/06/Global-carbon-accounts-2025_V5.pdf

2 Міжнародний досвід впровадження інструментів вуглецевого ціноутворення

Як країна-кандидат Україна взяла на себе зобов'язання відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і в межах процесу вступу до ЄС транспонувати Директиву про СТВ та створити систему, яка відповідатиме СТВ ЄС. Отже, європейський досвід має безпосереднє практичне значення, а не є лише ілюстративним. У цьому розділі розглянуто структуру СТВ ЄС та аналогічних інструментів в інших юрисдикціях як підґрунтя для подальшого аналізу використання доходів.

2.1 Система торгівлі викидами ЄС

У 2005 році Європейський Союз запровадив першу у світі міжнародну систему торгівлі викидами — СТВ ЄС, яка стала одним із ключових рушіїв декарбонізації. Вона забезпечила істотне скорочення споживання викопного палива, зменшивши залежність Союзу від імпорту та посиливши його стійкість. Крім того, вона стала рушійною силою значних інвестицій у перехід до чистої енергетики, зокрема у відновлювані та низьковуглецеві джерела енергії, зміцнила енергетичну безпеку та сприяла енергетичній незалежності.

СТВ ЄС функціонує в межах чотирьох торговельних фаз, протягом яких основний спосіб безкоштовного розподілу квот змінився на аукціонний, охоплення

було поширено на додаткові сектори й газу, а національні сукупні обмеження на загальні обсяги викидів замінені єдиним сукупним обмеженням на загальний обсяг викидів для всього ЄС. Ключову зміну запроваджено внаслідок перегляду Директиви у 2023 році, відповідно до якого держави-члени ЄС зобов'язані спрямовувати 100% доходів від аукціонного продажу квот на кліматичні заходи та енергетичну трансформацію, за винятком окремих чітко визначених випадків. Станом на 2023 рік викиди охоплених установок електроенергетичного та промислового секторів скоротилися приблизно на 47% порівняно з рівнем 2005 року.

Таблиця 1. Торговельні фази СТВ ЄС та їхнє значення в контексті використання доходів

Період	Охоплення	Розподіл квот	Значення для доходів	Результат
Фаза 1, 2005–2007 роки	Виробництво електроенергії та енергоємна промисловість	Майже повністю безкоштовний розподіл. Штраф за недотримання вимог — 40 євро	Значення для доходів відсутнє. Аукціонний продаж квот не проводився.	Кількість випущених квот перевищувала обсяг викидів. У 2007 році ціна знизилася до нуля. Квоти фази 1 не можна було переносити до фази 2.
Фаза 2, 2008–2012 роки ¹⁵	До системи приєднано країни ЄАВТ; до сфери охоплення включено N ₂ O та авіацію, а з 2013 року — рейси за межами ЄС. ¹⁶	90% — безкоштовно. Штраф — 100 євро	Перший аукціонний продаж: 8 держав-членів ЄС реалізували на аукціонах приблизно 3% квот ^{17,18}	Сукупне обмеження на загальний обсяг було встановлено на підставі фактичних даних, однак криза 2008 року призвела до більшого, ніж очікувалося, а саме до скорочення викидів та утворення значного надлишку квот, який стримував ціни протягом усього періоду. Міжнародні одиниці, отримані в межах механізму чистого розвитку та механізму спільного впровадження, загальним обсягом приблизно 1–1,4 млрд тCO ₂ додатково збільшили надлишок квот.

15. Сукупне обмеження на загальний обсяг викидів у СТВ ЄС

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets/eu-ets-emissions-cap_en

16. Скорочення викидів від авіації https://climate.ec.europa.eu/eu-action/transport-decarbonisation/reducing-emissions-aviation_en

17. Велика Британія проводить перший у Європі аукціон із продажу квот у межах фази 2 СТВ ЄС

<https://www.power-eng.com/environmental-emissions/uk-holds-europes-first-phase-ii-eu-ets-carbon-auction/>

18. Система торгівлі викидами ЄС (СТВ ЄС) (Міжнародне партнерство з питань кліматичних дій)

<https://icapcarbonaction.com/en/ets/eu-emissions-trading-system-eu-ets>

Таблиця 1. Торговельні фази СТВ ЄС та їхнє значення в контексті використання доходів (продовження)

Період	Охоплення	Розподіл квот	Значення для доходів	Результат
Фаза 3, 2013–2020 роки	Розширено охоплення секторів і газів. Єдине сукупне обмеження на загальний обсяг для всього ЄС замінює національні сукупні обмеження на загальні обсяги.	Аукціонний продаж стає основним методом. Безкоштовний розподіл квот гармонізовано на основі контрольних показників, визначених за показниками 10% найефективніших установок у кожному секторі.	300 млн квот зарезервовано в Резерві для нових учасників для фінансування інноваційних проєктів у сфері відновлюваної енергетики та уловлювання вуглецю за програмою NER 300. ¹⁹	Структурний перехід від розподілу квот до їх аукціонного генерує вуглецеві доходи, які стають суттєвим фіскальним потоком.
Фаза 4, 2021–2028 роки ²⁰	З 2024 року сферу охоплення поширено на морський транспорт. ²¹ У деяких державах-членах ЄС малі установки виключено зі сфери охоплення. Електроенергетичний сектор Північної Ірландії залишився у сфері охоплення після виходу Великої Британії з ЄС.	До сукупного обмеження на загальний обсяг застосовується лінійний коефіцієнт скорочення. Європейську енергетичну біржу (EEX) визначено спільною аукціонною платформою. ²²	Перегляд 2023 року передбачає обов'язок держав-членів ЄС спрямовувати 100 % доходів від аукціонного продажу квот на кліматичні заходи та енергетичну трансформацію, за винятком окремих чітко визначених випадків. Використання міжнародних вуглецевих одиниць/кредитів заборонено.	Станом на 2023 рік викиди охоплених установок електроенергетичного та промислового секторів скоротилися приблизно на 47 % порівняно з рівнем 2005 року. ²³

Джерело: Європейська комісія, історія законодавчого регулювання СТВ ЄС; Директива (ЄС) 2023/959²⁴

Вимога спрямовувати всі доходи від аукціонного продажу квот на кліматичні цілі є порівняно новою для системи загалом: вона застосовується лише після перегляду 2023 року, тобто приблизно два роки протягом двадцятирічного періоду функціонування

системи. Отже, повне цільове спрямування вуглецевих доходів на рівні ЄС є нововведенням поточного десятиліття, а не первинною характеристикою СТВ.

2.2 Система торгівлі викидами ЄС 2 та інші інструменти

З огляду на значні результати функціонування СТВ у травні 2023 року ЄС вніс зміни до Директиви про СТВ ЄС і заклав правові засади для створення нової системи торгівлі викидами під назвою СТВ2, покликаної охопити викиди CO₂ від спалювання палива в секторі будівель, автомобільному транспорті та додаткових секторах, переважно в малій промисловості, не охопленій чинною СТВ ЄС.

Хоча СТВ2, як і чинна СТВ ЄС, функціонуватиме за принципом системи обмеження викидів і торгівлі квотами, вона охоплюватиме викиди на початкових етапах ланцюга постачання палива. Обов'язок здійснювати моніторинг викидів і звітувати про них покладатиметься на постачальників палива, а не на кінцевих споживачів, як-от домогосподарства або користувачі автомобілів. Діяльність цих суб'єктів

19. Програма NER 300 https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/ner-300-programme_en

20. Фаза 4 СТВ ЄС https://climate.ec.europa.eu/news-other-reads/news/start-phase-4-eu-ets-2021-adoption-cap-and-start-auctions-2020-11-17_en

21. Зміни до чинних правил СТВ і МЗВ, що застосовуються з 1 січня 2024 року

https://climate.ec.europa.eu/news-other-reads/news/changes-existing-ets-and-mrv-applying-1-january-2024-2024-04-26_en

22. Початок періоду 4 СТВ ЄС у 2021 році: затвердження сукупного обмеження на загальний обсяг та початок аукціонного продажу квот

https://climate.ec.europa.eu/news-other-reads/news/european-energy-exchange-appointed-eu-ets-common-auction-platform-2021-2020-11-09_en

23. Із травня 2023 року зміни щодо СТВ, внесені Директивою (ЄС) 2023/959, серед іншого збільшили частку надходжень чинної СТВ ЄС, що спрямовуються на кліматичний перехід, і визначили напрями використання надходжень новоствореної СТВ2

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02003L0087-20240301>

24. Розвиток СТВ ЄС https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets/development-eu-ets-2005-2020_en;

<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/959/oj>

регулюватиметься СТБ2, а отже, вони будуть зобов'язані повертати кількість квот, достатню для покриття їхніх викидів. Граничний обсяг викидів у межах СТБ2 буде встановлено так, щоб до 2030 року забезпечити скорочення викидів на 42% порівняно з рівнем 2005 року.

Поряд із майбутнім запровадженням СТБ2, ЄС установлює для держав-членів ЄС обов'язкові національні цільові показники скорочення викидів у секторах поза межами СТБ1 на 2021–2030 роки відповідно до Регламенту про розподіл зусиль (ESR). Регламент охоплює внутрішні перевезення (крім авіації), будівлі, малу промисловість, сільське господарство та відходи, на які сукупно припадає майже 60% викидів ЄС. Не охоплюються викиди від землекористування, змін у землекористуванні та лісового господарства (ЗЗЛГ), щодо яких діє окремий

Регламент ЗЗЛГ, що встановлює національні цільові показники. Національні цільові показники скорочення викидів за ESR враховують відмінності в можливостях держав-членів ЄС шляхом установа-лення різних цільових показників залежно від ВВП на душу населення.

Держави-члени ЄС самостійно визначають, якою має бути національна політика для досягнення цілей скорочення викидів за ESR, а деякі з них безпосередньо погодили структуру своїх національних вуглецевих податків зі сферою охоплення СТБ2. Наразі незрозуміло, чи застосовуватиметься підхід ESR після 2030 року, оскільки очікується, що з 2027–2028 років більшість викидів, охоплених ESR, підпадатиме під дію СТБ2. Також обговорюється можливість запровадження в майбутньому СТБ3 для сільського господарства.

2.3 Досвід інших країн у впровадженні інструментів вуглецевого ціноутворення

СТВ Мексики розвивалася в межах пілотного періоду (2020–2021 роки) і перехідного періоду (2022 рік). Ухвалення остаточних нормативно-правових актів і початок повноцінного етапу виконання вимог очікуються наприкінці цього року або у 2026 році. Наразі квоти на викиди розподіляються безкоштовно на підставі історичних обсягів викидів. Аукціонний продаж квот розпочнеться на етапі повноцінного виконання вимог; наразі для його запуску впроваджуються інституційні механізми та здійснюються підготовчі заходи. Участь у пілотному та перехідному періодах була обмежена суб'єктами, на яких поширюються вимоги системи, і постачальниками компенсаційних вуглецевих одиниць.²⁵

Канадська система ціноутворення на основі обсягів виробництва (OBPS)²⁶ є регуляторною СТВ нетрадиційного типу для великих промислових підприємств. Вона дає змогу операторам промислових установок торгувати надлишковими одиницями, якщо обсяг їхніх викидів є нижчим за норматив інтенсивності викидів на одиницю продукції, і зобов'язує їх сплачувати збір у разі перевищення цього нормативу. Якщо обсяг викидів установки є нижчим за її річний ліміт, установка отримує надлишкові одиниці. Такі надлишкові одиниці можна продати установкам, яким вони потрібні для виконання встановлених вимог, або накопичити для майбутнього використання. У Канаді також діяв паливний збір, який було скасовано у квітні 2025 року переважно через значний політичний тиск, занепокоєння зростанням вартості життя та непопулярність збору серед виборців.

Національна СТВ Китаю є найбільшим невикористаним джерелом доходів, що охоплює 15% світових викидів після розширення у 2025 році на сталеливарну, цементну й алюмінієву галузі. Однак, 100% квот у її межах розподіляються безкоштовно. Такі потенційні доходи держави, не отримані внаслідок конкретних рішень державної політики, називають «недоотриманими доходами». «Недоотриманими доходами» можна також назвати податки, відносно яких передбачено певні виключення або знижені ставки.

Вуглецевий податок Ліхтенштейну належить до найамбітніших інструментів вуглецевого ціноутворення у світі: у 2024 році його ставка сягнула 136 дол. США за тCO₂-екв., а рівень охоплення становив 72% викидів країни. Незначний обсяг отриманих доходів пояснюється невеликим розміром економіки країни.

Податок в Іспанії охоплює лише 2% викидів парникових газів країни — його об'єктом є фторовані гази, — а ставка становить 16 дол. США.

У Норвегії поєднання податкових стимулів із вуглецевим ціноутворенням сприяло тому, що електромобілі становлять майже всі продані нові автомобілі.

25. Вуглецеві ринки Мексики готові до розширення у 2026 році <https://natlawreview.com/article/mexico-carbon-markets-poised-expansion-2026>

26. Система ціноутворення на основі обсягів виробництва (Уряд Канади)

<https://www.canada.ca/en/environment-climate-change/services/climate-change/pricing-pollution-how-it-will-work/output-based-pricing-system.html>

3 Чому вуглецеві доходи важливі та як організувати їх використання

3.1 Чому вуглецеві доходи важливі?

Фінансування кліматичних заходів і сталого розвитку є одним із ключових глобальних викликів, що потребує істотних інвестицій в інноваційні, низько-вуглецеві й ефективні технології.

За оцінками, лише в країнах, що розвиваються, річний дефіцит інвестицій у кліматичні дії та досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) у 2023 році перевищив 4 трлн дол. США, а на глобальному рівні був значно більшим²⁷. Згідно з оцінками, здійсненими за методом «згори вниз» Незалежною групою експертів високого рівня з питань кліматичного фінансування, до 2030 року обсяг глобальних інвестицій у кліматичні заходи має становити 6,3–6,7 трлн дол. США на рік²⁸.

Інструменти вуглецевого ціноутворення могли б забезпечити надходження в розмірі приблизно 2,6 трлн дол. США за умови встановлення для всіх викидів 2024 року вуглецевої ціни в розмірі 50 дол. США за тCO₂-екв²⁹. Хоча доходи від вуглецевого ціноутворення не можуть повністю покрити дефіцит інвестицій, вони здатні зробити істотний внесок і забезпечити мультиплікативний ефект для залучення додаткового співфінансування кліматичного переходу та декарбонізації, а також підтримки найуразливіших верств населення з метою запобігання негативним соціально-економічним наслідкам у процесі досягнення ЦСР.

У контексті України, згідно з результатами моделювання, наведеними в LT-LEDS, потреби в інвестиціях для декарбонізації української економіки та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року перевищать 1 трлн євро³⁰. Це означає, що Україні потрібно буде знайти способи істотного збільшення кількості та обсягів джерел фінансування і забезпечити ефективне використання відповідних коштів для зниження енерго- та вуглецеємності економіки;

водночас буде важливо забезпечити формування вуглецевих доходів, залучення додаткового фінансування та їх інтеграцію в такі кліматичні стратегії, як LT-LEDS і HBB.

Для забезпечення ефективної інтеграції під час розроблення та реалізації планів фінансування у межах кліматичних стратегій необхідно проводити ширше обговорення способів фінансування кліматичних заходів. Надалі такі плани можуть слугувати ефективними інструментами, що забезпечують чітке розуміння необхідних інвестицій, а також потрібних варіантів державної політики та фінансування для покриття дефіциту фінансування та урахування макроекономічних наслідків.

У 2024 році до національних бюджетів у всьому світі було залучено понад 100 млрд дол. США вуглецевих доходів, з яких 67% отримано від СТВ, а 33% — від вуглецевих податків. Попри незначне скорочення обсягів отриманих доходів останніми роками, переважно внаслідок зниження цін на квоти в СТВ у 2023–2024 роках, із 2015 року надходження зросли вчетверо, головню завдяки СТВ ЄС, на яку припадає 44% світових вуглецевих доходів.

Водночас треба зазначити, що загальний обсяг таких доходів становить лише незначну частку сукупних податкових надходжень держав у світі та є істотно меншим за обсяг коштів, витрачених на субсидування споживання викопного палива (620 млрд дол. США³¹). В Україні обсяг субсидій на викопне паливо істотно змінювався — від 145 млрд грн (2,9 млрд євро) у 2018 році до 8,3 млрд грн (166 млн євро) у 2021 році — з різних причин, зокрема через виплату компенсацій надавачам комунальних послуг та адресних субсидій³².

27. Моніторинг тенденцій у досягненні ЦСР https://unctad.org/system/files/official-document/diaemisc2023d6_en.pdf

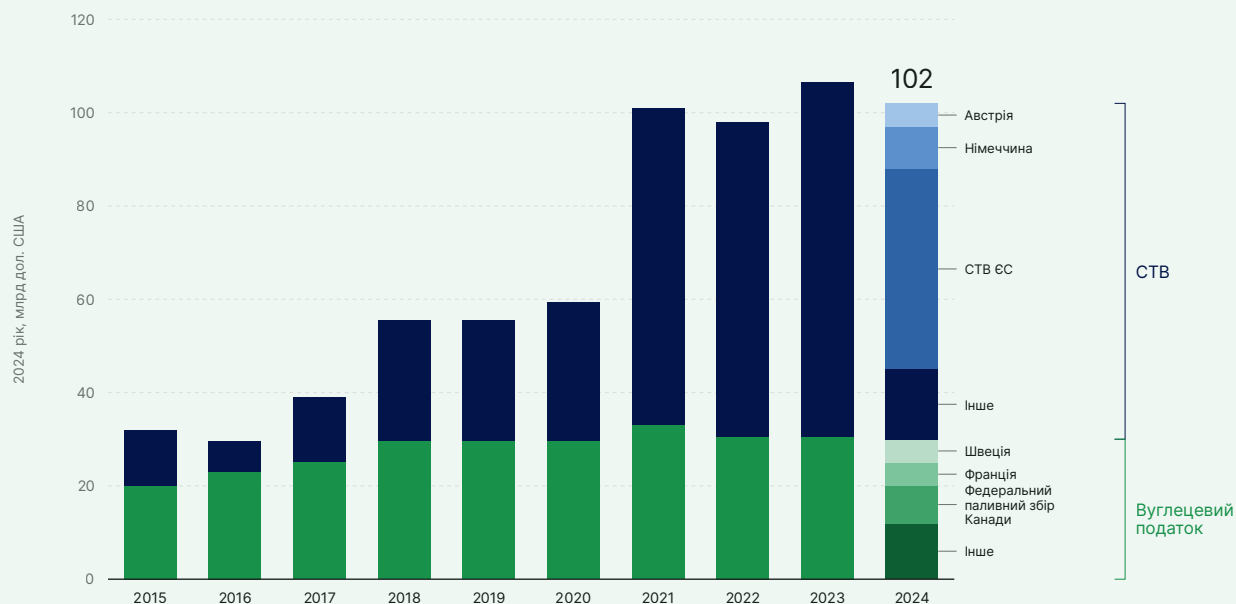
28. У новому звіті рекомендовано сфокусувати переговори COP29 щодо кліматичного фінансування відносно залучення 1 трлн дол. США на рік для країн, що розвиваються, до 2030 року <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/news/new-report-recommends-cop29-negotiations-on-climate-finance-should-focus-on-mobilising-1-trillion-per-year-for-developing-countries-by-2030/>

29. Звіт «Максимізація переваг вуглецевого ціноутворення» (I4CE) https://www.i4ce.org/wp-content/uploads/2024/05/Maximising-benefits-of-carbon-pricing_27june.pdf

30. Проєкт Довгострокової стратегії низьковуглецевого розвитку (LT-LEDS) <https://me.gov.ua/download/ba4565a8-544b-4c90-af84-49b2b718f629/file.pdf>

31. Субсидії на викопне паливо: відстеження впливу державної підтримки <https://www.iea.org/topics/fossil-fuel-subsidies>

32. Огляд енергетичних субсидій у контексті реформування енергетичного сектору України (ОЕСР) https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/12/review-of-energy-subsidies-in-the-context-of-energy-sector-reforms-in-ukraine_26ed6eac/0fdb33b3-en.pdf

Діаграма 3. Сукупні доходи від CTV і вуглецевих податків у 2015–2024 роках — «Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025», Світовий банк³³

Вуглецеві доходи і надалі невеликим, але важливим джерелом фінансування декарбонізації, зміцнення стійкості, охорони природи та біорізноманіття, а також інших необхідних бюджетних видатків. Водночас ними потрібно належно управляти, щоб пом'якшити негативні наслідки вуглецевого ціноутворення і максимізувати вигоди для кліматичної політики й досягнення інших цілей. Обґрунтовані рішення щодо використання вуглецевих доходів забезпечують подвійну вигоду, тобто можуть мати кілька позитивних ефектів і сприяти суспільній прийнятності вуглецевого ціноутворення.

Під час визначення подальших підходів до використання вуглецевих доходів необхідно ретельно враховувати особливості та обмеження відповідної країни. Міжнародний досвід свідчить, що країни застосовують різні підходи до використання

вуглецевих доходів для досягнення конкретних цілей державної політики: від зарахування доходів до загального бюджету без визначення їх цільового призначення або використання для послаблення фінансового тиску до підтримки реалізації низьковуглецевих і кліматично стійких шляхів розвитку та подолання економічних і соціальних наслідків вуглецевого ціноутворення.

З огляду на викладене вище, цільове та ефективне спрямування вуглецевих доходів на цілі декарбонізації та соціальної справедливості забезпечує низку супутніх вигід, зрештою сприяючи підвищенню конкурентоспроможності економіки та суспільного добробуту, поліпшенню якості повітря і води на місцевому рівні, а отже — стану здоров'я населення.

33. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

3.2 Підхід до розроблення ефективної системи використання вуглецевих доходів

Для розроблення комплексної та ефективної системи використання вуглецевих доходів необхідно дотримуватися послідовного структурованого підходу — від планування і впровадження до підсумкового оцінювання результатів. У звіті Інституту

економіки клімату (I4CE) «Максимізація переваг вуглецевого ціноутворення» запропоновано такий чотириетапний підхід до аналізу можливих варіантів і розроблення ефективної інфраструктури використання вуглецевих доходів:

- Стратегія:** коли розробники політики визначають конкретні цілі використання вуглецевих доходів, зосереджуючись на екологічних, соціальних та/або економічних аспектах, щоб максимізувати переваги й мінімізувати негативний вплив вуглецевого ціноутворення на суспільство та економіку; такі цілі можуть бути погоджені із ширшими цілями державної політики, визначеними в документах стратегічного планування.
 - Організаційне забезпечення:** залежно від визначеної мети розглядаються різні варіанти інституційних та адміністративних механізмів організації використання вуглецевих доходів, наприклад їх спрямування на кліматичні цілі через фонд спеціального призначення. Такі варіанти треба оцінювати з урахуванням можливих компромісів та обрати відповідно до цілей державної політики.
 - Впровадження:** цей етап передбачає використання вуглецевих доходів відповідно до плану — через інституції та канали, які визначені для різних цілей, а також із забезпеченням прозорості й комунікації як ключових умов формування довіри та посилення суспільної підтримки.
 - Оцінювання:** на завершальному етапі кожного процесу оцінюються результати та їх відповідність поставленим цілям державної політики, що передбачає наявність механізмів підзвітності, зокрема внутрішнього оцінювання, зовнішнього аудиту та/або механізмів нагляду. Суспільну прийнятність використання вуглецевих доходів також можна включити до переліку результатів, що підлягають оцінюванню.
- Загальний процес має забезпечувати, щоб:

- витрати й вигоди розподілялися справедливо, ефективно та результативно;

34. Звіт «Максимізація переваг вуглецевого ціноутворення» (I4CE)

https://www.i4ce.org/wp-content/uploads/2024/05/Maximising-benefits-of-carbon-pricing_27june.pdf

35. Звіт «Максимізація переваг вуглецевого ціноутворення» (I4CE)

https://www.i4ce.org/wp-content/uploads/2024/05/Maximising-benefits-of-carbon-pricing_27june.pdf

- заходи політики були погоджені зі стратегічними документами та загальними цілями;
- розроблена система забезпечувала стабільність і передбачуваність шляхом надсилання послідовних і надійних сигналів;
- інфраструктура розроблялася прозоро, із забезпеченням зрозумілості на етапах розроблення та впровадження;
- ураховувалися екологічні, кліматичні, економічні та соціальні аспекти.

У наступних розділах кожен етап буде розглянуто докладно.

3.2.1 Стратегія: визначення мети

Екологічний і кліматичний виміри пов'язані з прискоренням екологічного переходу та впровадженням кліматичних заходів (включаючи заходи із запобігання витоку вуглецю); економічний вимір — із розв'язанням питань конкурентоспроможності та фінансової стабільності; соціальний вимір — із подоланням проблем, з якими громадяни стикаються внаслідок впливу вуглецевого ціноутворення. На практиці можуть бути визначені конкретні пріоритети, зокрема:

- охоплення всіх трьох вимірів шляхом підтримки декарбонізації, адаптації до зміни клімату та впровадження чистих технологій домогосподарствами й підприємствами;
- підтримка переважно економічних і соціальних цілей у частині подолання наслідків вуглецевого ціноутворення, а також інших цілей, як скорочення боргу.

Під час розроблення стратегії треба враховувати такі цілі та аспекти:

1. Використання вуглецевих доходів може забезпечити «подвійний дивіденд» завдяки поліпшенню як екологічних, так і економічних показників за допомогою системи вуглецевого ціноутворення, в порівнянні із застосуванням викривлювальних податків для отримання доходів на відповідні потреби. Це означає, що для запобігання можливим негативним наслідкам і досягнення позитивних результатів, які не обмежуються екологічною сферою, надходження можна використовувати для зниження інших податків.
2. Під час розроблення стратегії використання вуглецевих доходів, особливо в межах СТВ, треба враховувати «ефект водяного ліжка» та запобігати йому: зусилля з декарбонізації в одному секторі можуть призводити до збільшення викидів в інших секторах через наявність сукупного обмеження на загальний обсяг викидів. Навіть якщо іншим секторам надається додаткове фінансування понад обсяг вуглецевих доходів, це може знизити попит на квоти, послабити стимули до скорочення викидів

парникових газів і призвести до зниження вуглецевої ціни. Отже, треба виважено визначати підходи до різних секторів, а також застосовувати механізми резерву стабільності ринку, щоб забезпечити можливість коригування відповідної системи. Водночас існують способи нейтралізації «ефекту водяного ліжка», які потрібно враховувати під час розроблення СТВ, зокрема механізми, що дають змогу коригувати пропозицію квот.

3. Суспільні уподобання щодо використання вуглецевих доходів і прийнятність вуглецевого ціноутворення: деякі дослідження свідчать, що суспільна підтримка є вищою, коли вуглецеві доходи мають конкретне цільове призначення, оскільки це дає громадськості змогу чітко бачити, на що спрямовуються кошти.

Перетворення обраної стратегії на фінансовий план починається з оцінювання інвестиційних потреб, визначення суб'єктів і секторів, які потребують інвестицій, та врахування цільових показників, уже встановлених національним законодавством у сфері клімату, HBB і LT-LEDS. Після цього відповідальність розподіляється між центральними органами влади, державними установами та регіональними або місцевими органами влади, а підтримка — між домогосподарствами та підприємствами. Інструменти фінансування, цінові сигнали, спільне інвестування, позики, субсидії та заходи з мінімізації ризиків доцільно поєднати в єдиному механізмі фінансування, а не розподіляти окремо за кожним проєктом; їх також можна доповнити зеленими облігаціями, міжнародним кліматичним фінансуванням та іншими фінансовими інструментами.

Розглянуті в цьому документі дані щодо практики окремих країн зосереджені на наведених нижче етапах організаційного забезпечення (операціоналізації), впровадження та оцінювання. Оскільки у проаналізованих джерелах не виявлено порівняльної інформації про сам процес визначення та прийняття країнами стратегічного рішення щодо конфігурацій і призначень систем використання вуглецевих доходів, у цьому дослідженні містяться лише відомості відносно вже визначених конфігурацій і призначень.

3.2.2 Операціоналізація: визначення способу реалізації

Операціоналізація процесу використання вуглецевих доходів можна розглядати в ширшому контексті архітектури кліматичного врядування та координації, оскільки рішення щодо інституційних та адміністративних механізмів необхідно ухвалювати в залежності від поставлених цілей та можливих найефективніших способів спрямування доходів за призначенням. Для цього можуть використовуватися наявні або спеціально створені фонди та/або інструменти створені саме для цього призначення.

Загалом існує три варіанти інституційних та адміністративних механізмів використання вуглецевих доходів, кожен із яких має свої переваги й недоліки:

1. Спрямування доходів через загальний бюджет із можливістю поєднання зі спеціальними рахунками чи програмами в межах бюджету задля вирішення питань прозорості та підзвітності. Цей варіант є простішим з адміністративного погляду, однак він може не забезпечувати максимальної ефективності та бути менш прозорим залежно від наявних механізмів відстеження використання доходів.
2. Спрямування доходів через фонди спеціального призначення забезпечує прозорість, дає змогу наочно продемонструвати переваги заходів, що фінансуються такими фондами, а також посилює суспільну підтримку. Водночас такі фонди складно створювати й адмініструвати, оскільки

вони потребують міжвідомчої координації та співпраці.

3. Спрямування через інші структури з метою зменшення адміністративного навантаження, наприклад через систему соціального забезпечення або систему оподаткування, коли допомога надається у вигляді трансфертів або податкових пільг. Цей варіант краще підходить для підтримки домогосподарств, на яких впливає вуглецеве ціноутворення, забезпечуючи при цьому прозорість та ефективність в контексті комунікації та видимості результатів.

Рішення щодо інституційних та адміністративних механізмів використання вуглецевих доходів треба ухвалювати з урахуванням можливих компромісів та відповідно до стратегічних цілей і цілей державної політики.

Крім того, для впровадження ефективної системи використання вуглецевих доходів та управління нею треба забезпечити координацію між органами державної влади, що потребує тісної міжвідомчої співпраці. Це також порушує питання поділу влади між її виконавчою та законодавчою гілками, оскільки деякі країни вирішують управляти надходженнями поза межами бюджетного процесу. Зрештою, це може створювати труднощі для традиційних процедур здійснення державних видатків і зумовлювати потребу в спеціальних органах нагляду та контролю.

3.2.3 Впровадження: практичне втілення

Фактичне використання доходів можна розглядати як етап впровадження. На цьому етапі надходження спрямовуються на фінансування відповідних ініціатив.

Конкретні цілі використання вуглецевих доходів можна поділити на такі категорії:

1. Пом'якшення зміни клімату та адаптація до неї, а також інші заходи з охорони навколишнього середовища, зокрема природи та біорізноманіття.
2. Розвиток інфраструктури, охорона здоров'я та освіта.
3. Трансферти домогосподарствам з акцентом на забезпеченні справедливого переходу.
4. Трансферти підприємствам з акцентом на забезпеченні конкурентоспроможності та запобіганні витоку вуглецю.

5. Зниження інших податків або надання податкових пільг для зменшення впливу вуглецевого ціноутворення.

6. Зменшення державного боргу.

7. Міжнародна підтримка інших країн у здійсненні кліматичних заходів.

8. Інші національні пріоритети та цілі.

9. Зарахування до державного бюджету без визначення конкретного цільового призначення.

Розробникам політики треба опрацювати та визначити оптимальний спосіб звітування про те як використовуються кошти, а також визначити які стратегії та канали спрямування доходів найкраще забезпечуватимуть ефективну комунікацію і сприятимуть суспільній прийнятності вуглецевого ціноутворення. Рівень прозорості значною мірою визначатиме повноту й достовірність представленої інформації про використання доходів від вуглецевого ціноутворення.

Прозорість і комунікація

Звітність, прозорість і комунікація є ключовими чинниками забезпечення суспільної підтримки. Громадськість охочіше підтримує вуглецеву ціну, коли надходження витрачаються на проекти, що відповідають екологічним цілям або становлять значний суспільний інтерес, чи повертаються населенню у формі компенсацій або зниження податків.

У деяких країнах видимість використання доходів від вуглецевого ціноутворення часто має вирішальне значення для забезпечення суспільної прийнятності та є дієвішою за складні й вузькоспеціалізовані аргументи на користь відповідної політики. Це особливо актуально в умовах, коли наративи про негативні наслідки вуглецевого ціноутворення можуть легко використовуватися в політичних цілях під час виборів.

Міжнародний досвід свідчить, що рівень прозорості використання доходів може бути високим (звіти з докладною інформацією про використання доходів, обсяги виділених коштів, профінансовані заходи, умови фінансування та бенефіціари), середнім (загальна інформація без ключових відомостей і докладних звітів) або низьким (обмежена чи важкодоступна інформація).

Крім того, розуміння громадської думки щодо вуглецевого ціноутворення є важливим кроком, який допоможе урядам визначити належну комунікаційну стратегію. Громадяни зазвичай більше уваги приділяють способам використання доходів, ніж очікуваному впливу на навколишнє середовище та клімат.

У Посібнику з комунікації щодо вуглецевого ціноутворення³⁶ виокремлено три наративи, які виявилися дієвими для формування комунікації про використання вуглецевих доходів (справедливість, збалансованість і перехід до чистої енергії), та інші, менш ефективні наративи (вартість, консенсус експертів і загроза зміни клімату).

Громадяни здебільшого погоджуються з тим, що податки фінансують державні послуги, а відповідні витрати має хтось нести, особливо коли надходження витрачаються в спосіб, який громадяни підтримують або який відповідає заявленим цілям податку. Позиціонування вуглецевого ціноутворення як джерела доходів для фінансування популярніших заходів політики може бути ефективнішим комунікаційним підходом, ніж зосередження комунікації на вартості та ціні реформи.

Корисним також може бути фокус на використанні доходів для поліпшення якості життя людей, наприклад на фінансуванні субсидій у сфері зеленої енергетики, підвищенні енергоефективності та реалізації кліматичних і енергетичних стратегій. Результати різних опитувань послідовно свідчать, що цільове спрямування вуглецевих доходів на зелену інфраструктуру й технології разом із наданням населенню прямих пільг/компенсацій має більшу підтримку, ніж підходи, яким віддають перевагу економісти (тобто перерозподіл надходжень від податків шляхом зниження податків або скорочення дефіциту).

Видимість можна підвищити за допомогою маркування, наприклад розміщуючи на об'єктах реалізації проектів і поблизу них таблички з написом «Підтримано коштом доходів від вуглецевого ціноутворення». Крім того, уряди можуть готувати чіткі регулярні звіти та інші комунікаційні матеріали з описом використання доходів, які мають бути оприлюднені й доступні громадськості.

Суспільна довіра до вуглецевого ціноутворення невіддільна від довіри до способів використання доходів. З одного боку, установи та фонди, які управляють надходженнями, мають заслуговувати на довіру завдяки ефективному, доброчесному та прозорому управлінню; з іншого боку, бенефіціари доходів також мають заслуговувати на довіру та відповідально й ефективно використовувати отримані кошти.

36. Посібник із комунікації щодо вуглецевого ціноутворення

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/668481543351717355/pdf/132534-WP-WBFINALOnline.pdf>

3.2.4 Оцінювання: аналіз результатів

На цьому завершальному етапі можна оцінити результати використання вуглецевих доходів, приділяючи особливу увагу оцінюванню, зовнішньому нагляду та механізмам підзвітності.

По-перше, для забезпечення підзвітності треба провести процес оцінювання; по-друге, як контрольний захід треба здійснювати зовнішній нагляд у формі оцінювання та аудиту. Оцінювання використання вуглецевих доходів має підтверджувати, що надходження використовуються ефективно, а не лише забезпечувати доступність інформації про їх фактичне або заплановане використання. Зовнішній нагляд має передбачати участь незалежних органів у

процедурах оцінювання. До таких процедур можуть належати підсумкове оцінювання або аудит після завершення відповідних заходів. До цього процесу можуть залучатися незалежні аудитори, комітети, державні установи, парламент, організації громадянського суспільства та міжнародні організації.

Насамкінець, доцільно оцінити суспільну прийнятність використання вуглецевих доходів. Таке оцінювання можна здійснити за допомогою опитування та інтерв'ювання населення чи відповідних зацікавлених сторін для визначення рівня суспільної підтримки вуглецевого ціноутворення залежно від способів використання доходів.

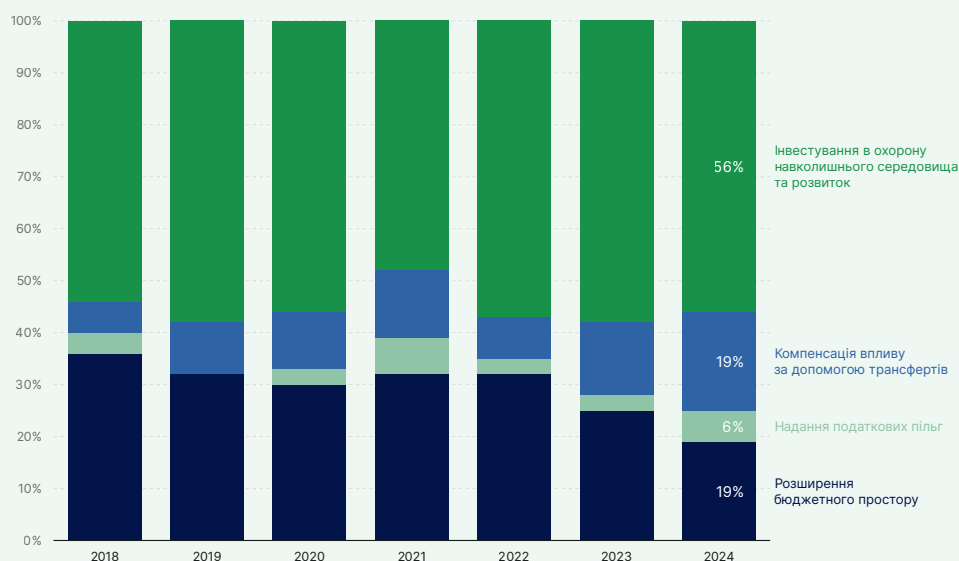

4 Міжнародний досвід використання вуглецевих доходів

Після з'ясування важливості використання вуглецевих доходів у цьому розділі розглянуто практичні підходи різних юрисдикцій до такого використання. Наразі вуглецеві доходи акумулюються переважно в межах кількох основних механізмів: лише на СТВ ЄС припадає 41% сукупних доходів, далі йдуть національна СТВ Німеччини із часткою 14%³⁷ і вуглецевий податок Канади із часткою 9% до його скасування у квітні 2025 року.

Країни застосовують різні підходи до ухвалення рішень щодо цілей державної політики у сфері використання вуглецевих доходів. У деяких країнах цільове спрямування доходів є юридично обов'язковим, тоді як в інших воно має рекомендаційний характер і оформлюється як політичні зобов'язання та стратегії або плани, що не мають юридичної сили. Інші країни можуть застосовувати гібридний підхід: його сильніший варіант передбачає законодавчо встановлене цільове спрямування частини вуглецевих доходів із зарахуванням решти до загального бюджету, а слабший — цільове спрямування певної частини доходів, що не є юридично обов'язковим. Найменш ефективним є підхід, за якого надходження взагалі не мають визначеного цільового спрямування.

У 2024 році 56% світових вуглецевих доходів було цілеспрямовано на діяльність, що сприяє пом'якшенню зміни клімату та адаптації до неї, охороні навколишнього середовища або розвитку. 25% сукупних доходів було перерозподілено або безпосередньо через трансфери домогосподарствам чи підприємствам (19%) або опосередковано через податкові пільги чи зниження податків компаніям і громадянам які зазнають економічного впливу (6%). 19% було перераховано до національних бюджетів без визначення конкретного цільового спрямування.

Діаграма 4. Розподіл доходів від СТВ і вуглецевих податків за категоріями — «Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025», Світовий банк³⁸

Низка країн спрямовує надходження на декарбонізацію в пріоритетних сферах відповідно до своїх стратегічних документів. Крім того, у деяких випадках вуглецеві доходи використовуються для забезпечення функціонування та адміністрування СТВ і систем вуглецевого оподаткування.

37. Ця система встановлює ціну на викиди CO₂ від використаного палива в секторі опалення і транспорту, тобто сектори, які переважно не охоплені СТВ ЄС 1.

38. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

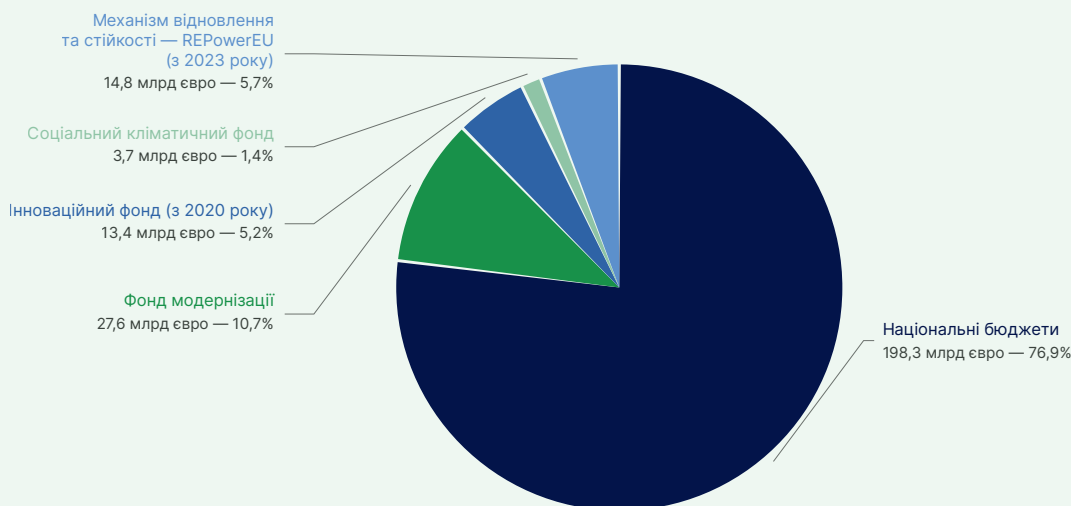
4.1 Використання вуглецевих доходів державами-членами ЄС

Відповідно до Директиви СТВ ЄС 90% загальної кількості квот, що підлягають аукціонному продажу, розподіляється між державами-членами ЄС, а 10% — між окремими державами-членами ЄС для забезпечення солідарності, зростання та взаємозв'язків у межах Союзу.

З 2013 року до кінця 2025 року СТВ ЄС забезпечила понад 258 млрд євро доходів від аукціонного продажу квот³⁹. Із цієї суми 198,3 млрд євро (77%⁴⁰)

надійшло до національних бюджетів держав-членів ЄС, 27,6 млрд євро (10,7%) — до Фонду модернізації, 13,4 млрд євро (5,2%) — до Інноваційного фонду (з 2020 року), 3,7 млрд євро (1,4%) — до Соціального кліматичного фонду (у 2025 році), а 14,8 млрд євро (5,7%) — до Механізму відновлення та стійкості (REPowerEU) (з 2023 року).

Куди спрямовуються кошти?

Діаграма 5. Розподіл вуглецевих доходів у 2013–2025 роках — Європейська комісія⁴¹

Усі країни, які отримували доходи від СТВ ЄС, могли самостійно вирішувати, чи спрямовувати їх через національні бюджети, чи використовувати інші механізми, такі як фонди спеціального призначення. Треба зазначити, що приблизно 75% доходів, спрямованих до національних бюджетів держав-членів ЄС, мали конкретне цільове призначення, що можна

вважати значним рівнем цільового використання доходів, зважаючи на те, що до 25% доходів держави-члени ЄС можуть використовувати для компенсації ризику витоку вуглецю, зумовленого значними непрямыми витратами, які фактично виникають через включення вартості викидів парникових газів до ціни на електроенергію.

39. Як держави-члени ЄС використовують доходи від СТВ?

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets/how-do-member-states-use-ets-revenues_en

40. Хоча 90% квот, призначених для аукціонного продажу державами, розподіляються пропорційно, фактична частка доходів, що надходить до національних бюджетів після всіх відрахувань до централізованих фондів, зазвичай становить 60–75% доходів від загальної кількості квот СТВ, проданих на аукціонах.

41. Як держави-члени ЄС використовують надходження від СТВ?

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets/how-do-member-states-use-ets-revenues_en

42. Використання надходжень від аукціонного продажу квот, отриманих у межах СТВ ЄС

<https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/use-of-auctioning-revenues-generated>

Лише у 2025 році система забезпечила загалом 43 млрд євро доходів від аукціонного продажу квот. Із цієї суми приблизно 24 млрд євро було безпосередньо розподілено між державами-членами ЄС, які зобов'язані витратити щонайменше 50% на кліматичні цілі та могли використовувати до 25% на фінансові заходи для підтримки вуглецеємних галузей промисловості у подоланні ризиків витоку вуглецю, зумовлених непрямыми вуглецевими витратами. Решту коштів було спрямовано до Інноваційного фонду (2,4 млрд євро; 5,5%), Фонду модернізації (6,3 млрд євро; 14,6%), Механізму відновлення та стійкості (5,6 млрд євро; 13%), а також країнам ЄАВТ і Північній Ірландії (0,25 млрд євро)⁴². У 2025 році квоти СТВ ЄС також продавалися на аукціонах для фінансування Соціального кліматичного фонду.

Треба враховувати, що доходи від аукціонного продажу квот у межах СТВ ЄС становлять лише 10% інвестицій у кліматичні заходи в ключових галузях реального сектору економіки, обсяг яких у 2022 році сягнув 407 млрд євро, тоді як річний дефіцит кліматичних інвестицій у Європі оцінюється в 406 млрд євро⁴³.

Унаслідок внесення змін до Директиви СТВ ЄС у 2023 році до переліку кліматичних заходів, які можуть фінансуватися коштом вуглецевих доходів, було додано нові напрями, на які держави-члени ЄС можуть спрямовувати кошти через Інноваційний фонд, Фонд модернізації та Соціальний кліматичний фонд. Перелік заходів наведено нижче:

- Декарбонізація промисловості.
- Розгортання відновлюваної енергетики, розвиток електромереж і підвищення енергоефективності.

- Розвиток чистих технологій.
- Декарбонізація сектору транспорту.
- Секвестрація вуглецю, а також уловлювання та зберігання вуглецю (CCS).
- Запобігання знелісненню та підтримка охорони й відновлення торфовищ, лісів та інших наземних або морських екосистем шляхом збільшення рівня лісорозведення та лісовідновлення, що сприяють збереженню біорізноманіття.
- Адаптація до зміни клімату.
- Зелена навички, освіта та розвиток спроможності.
- Справедливий перехід і підтримка вразливих верств населення, зокрема розв'язання соціальних проблем домогосподарств із низькими та середніми доходами та подолання енергетичної бідності.
- Подолання ризику витоку вуглецю у відповідних секторах шляхом підтримки переходу та сприяння їх декарбонізації.
- Покриття адміністративних витрат на управління СТВ.
- Фінансування кліматичних заходів у третій країнах.

Приблизно 9% доходів від СТВ ЄС спрямовується на досягнення позитивних соціальних результатів, розвиток спроможності та освіти.

43. Звіт про дефіцит кліматичних інвестицій у Європі, I4CE

https://www.i4ce.org/wp-content/uploads/2024/02/20240222-i4ce3859-Panorama-EU_VA-40p.pdf

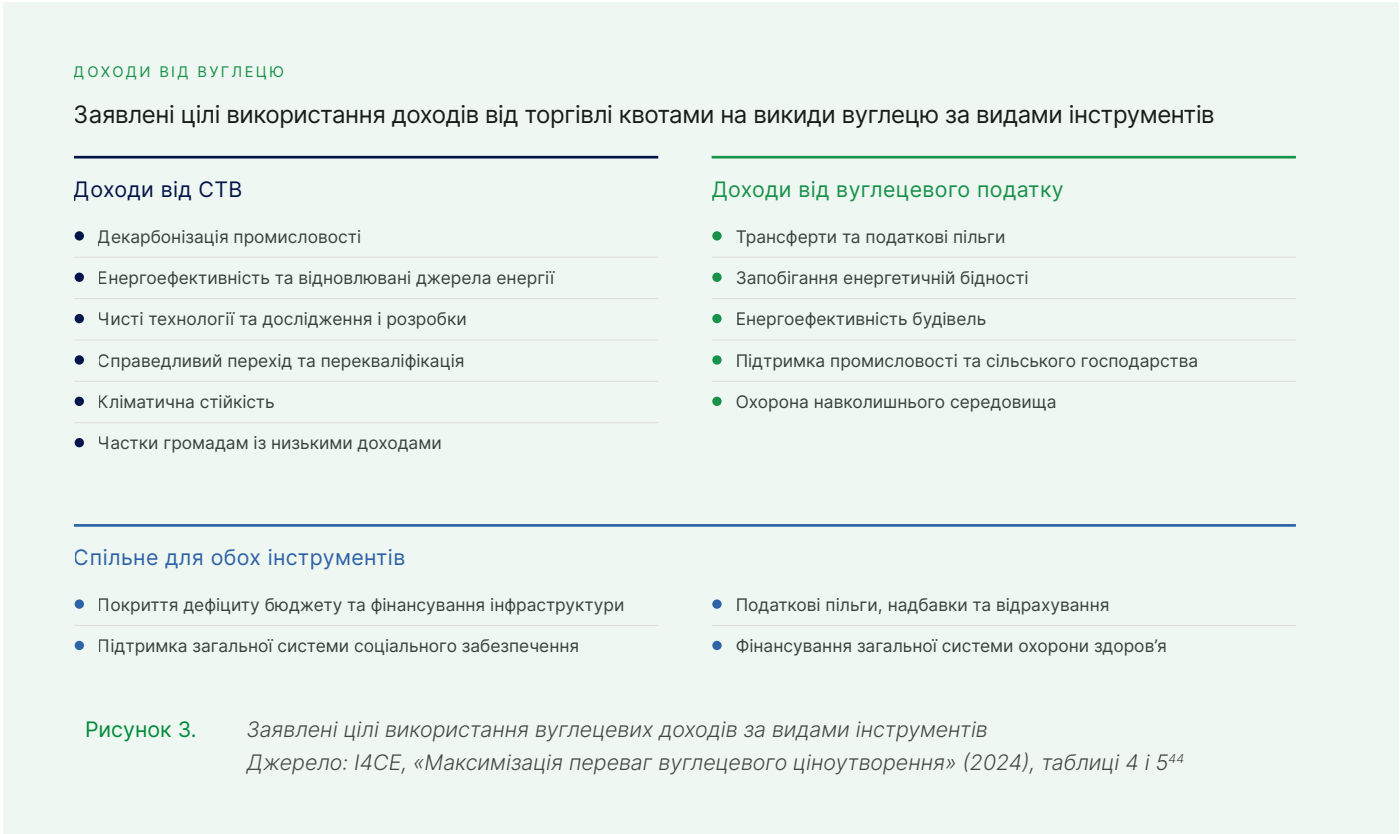
44. Звіт «Максимізація переваг вуглецевого ціноутворення» (I4CE)

https://www.i4ce.org/wp-content/uploads/2024/05/Maximising-benefits-of-carbon-pricing_27june.pdf

4.2 Цілі використання вуглецевих доходів у різних юрисдикціях

У розглянутих юрисдикціях цілі/призначення використання вуглецевих доходів поділяються на чотири широкі групи: капітальні інвестиції в декарбонізацію, компенсації домогосподарствам або вразливим групам, підтримка енергоємної промисловості

та адміністрування самої системи вуглецевого ціноутворення. Співвідношення між цими цілями та канали спрямування доходів на їх досягнення варіюються залежно від юрисдикції.

Доходи від торгівлі квотами на викиди спрямовуються переважно на інвестиції в декарбонізацію та промисловий перехід, тоді як доходи від вуглецевих податків частіше використовуються для компенсації розподільчого впливу. У 2024 році приблизно 68% доходів від СТВ було спрямовано на кліматичні заходи, тоді як від вуглецевого податку було спрямовано приблизно 11% доходів. Треба враховувати значення однієї системи: на СТВ ЄС припадає приблизно 64% загального обсягу коштів, спрямованих

на кліматичні заходи й охорону навколишнього середовища, тому така відмінність відображає не лише загальні особливості торгівлі квотами на викиди, а й домінування одного інструменту. Третя група цілей — покриття дефіциту бюджету, підтримка систем соціального забезпечення та зменшення навантаження від вуглецевого ціноутворення шляхом застосування податкових пільг і відрахувань — притаманна обом інструментам.

Таблиця 2. Міжнародний досвід: цілі використання вуглецевих доходів

Юрисдикція	Інструмент	Канал	Цільове спрямування	Основні цілі
Німеччина ⁴⁵	Національна СТВ	Фонд спеціального призначення (КТФ), що є спеціальним рахунком у складі бюджету	Законодавчо встановлене	Відновлювана енергетика, підвищення енергоефективності будівель, декарбонізація промисловості та транспорту, наукові дослідження і розробки, підтримка вразливих домогосподарств, компенсації енергоємним промисловим підприємствам
Австрія ⁴⁶	Австрійська національна система торгівлі сертифікатами на викиди	Податкова система через Управління національної торгівлі сертифікатами на викиди	Законодавчо встановлене (у 2022–2024 роках; із 2025 року механізм перерозподілу скасовано, а надходження зараховуються до загального бюджету)	Дворівневі виплати на одну особу з коригуванням залежно від місця проживання
Польща ⁴⁷	СТВ ЄС	Змішана модель: 75% — національний бюджет, 25% — Фонд компенсації непрямих витрат на викиди. Окремо — Національний фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами (NFOŚiGW)	Часткове, законодавчо встановлене	Кліматичні та енергетичні заходи; компенсація енергоємним підприємствам непрямих витрат у межах СТВ, включених до ціни на електроенергію
Хорватія ⁴⁸	СТВ ЄС	Фонд спеціального призначення EPEEF, створений відповідно до закону 2003 року	Законодавчо встановлене	Енергоефективні технології, ведення лісового господарства, лісорозведення, адаптація, адміністрування СТВ
Греція ⁴⁹	СТВ ЄС	Переважно Зелений фонд (Закон № 3889/2010); новий Фонд декарбонізації островів (2024 рік)	Законодавчо встановлене	Перекваліфікація і переселення у межах справедливого переходу, вразливі домогосподарства, кліматична стійкість
Кіпр ⁵⁰	СТВ ЄС	Загальний бюджет; облік відповідно до категорій, визначених у статті 10(3) Директиви СТВ ЄС	Політичне / адміністративне	Поглинання вуглецю лісами, відновлювана енергетика, громадський транспорт із низьким рівнем викидів
Каліфорнія ⁵¹	Система обмеження викидів і торгівлі квотами	Фонд спеціального призначення (GGRF), а також Комісія з комунальних послуг Каліфорнії	Законодавчо встановлене	Високошвидкісна залізниця, доступне житло та сталий розвиток громад, низьковуглецевий транспорт, чисті технології. 47% доходів — громадам, що перебувають у несприятливому становищі, 26,5% — громадам із низькими доходами, 26,5% — іншим територіям
Квебек	Система обмеження викидів і торгівлі квотами	Спеціальний фонд (ECCF), окремі рахунки й окремі обов'язок щодо звітування; управління здійснює Міністерство довкілля	Законодавчо встановлене	Кліматичні заходи відповідно до Плану зеленої економіки до 2030 року

45. Надходження Німеччини від торгівлі квотами на викиди зросли до рекордних 21,4 млрд євро (Clean Energy Wire)

<https://www.cleanenergywire.org/news/germanys-emissions-trading-revenues-rise-record-214-billion-euros>

46. ICAP, Австрійська національна система торгівлі сертифікатами на викиди

<https://icapcarbonaction.com/en/ets/austrian-national-emissions-certificate-trading-system>

47. Надходження від аукціонного продажу квот у межах СТВ як джерело фінансування низьковуглецевої модернізації в Польщі (Forum Energii)

<https://www.forum-energii.eu/en/revenues-from-ets-auctioning-as-source-of-financing-for-low-emission-modernization-in-poland>;

Польща отримала рекордні надходження від продажу квот на викиди CO₂. На що вона їх витрачає? (Wysokie Napięcie)

<https://wysokienapiecie.pl/en/102922-poland-has-record-revenue-from-co2-sales-what-is-it-spending-it-on/>

48. Звіт про прогрес у реалізації кліматичних заходів за 2024 рік, Хорватія (Європейська комісія)

https://climate.ec.europa.eu/document/download/84d24d64-ab83-4239-be10-c89688b768f0_en?filename=hr_2024_factsheet_en.pdf

49. Звіт про прогрес у реалізації кліматичних заходів за 2024 рік, Греція (Європейська комісія)

https://climate.ec.europa.eu/document/download/ed870f48-1758-41d5-be98-adadd79ca3fe_en?filename=el_2024_factsheet_en.pdf

50. Звіт про прогрес у реалізації кліматичних заходів за 2024 рік, Кіпр (Європейська комісія)

https://climate.ec.europa.eu/document/download/cdccc78c-80bf-4a5d-9d6d-62c26aab1ff0_en?filename=cy_2024_factsheet_en.pdf

51. Фонд скорочення викидів парникових газів (Агентство з охорони довкілля США) <https://www.epa.gov/aboutepa/greenhouse-gas-reduction-fund>;

«Кліматичні інвестиції Каліфорнії» <https://www.caclimateinvestments.ca.gov/>; Комісія з комунальних послуг Каліфорнії <https://www.cpuc.ca.gov/>

Таблиця 2. Міжнародний досвід: цілі використання вуглецевих доходів (продовження)

Юрисдикція	Інструмент	Канал	Цільове спрямування	Основні цілі
Південна Корея	К-СТВ	Фонд спеціального призначення (Фонд кліматичних заходів)	Законодавчо встановлене	Інвестиції в скорочення викидів, погоджені з національними кліматичними цілями, низьковуглецеві технології, підтримка вуглецеємних секторів у процесі переходу, адміністрування торговельної системи
Канада ⁵²	Система ціноутворення на основі обсягів виробництва	Фонд доходів OBPS, Програма стимулювання декарбонізації (DIP) та Фонд електроенергетики майбутнього (FEF)	Часткове	Повернення доходів юрисдикції, у якій їх отримано; стимули до декарбонізації; підтримка електроенергетики
Японія	Схема зеленої трансформації (GX)	Спеціальний рахунок у складі бюджету та облігації зеленої трансформації (GX)	Законодавчо встановлене	Декарбонізація промисловості, погашення облігацій
Ірландія	Вуглецевий податок	Загальний бюджет; інформація про розподіл публікується щороку	Політичне, відстежуване	Доходи розподіляються через міністерства; інформацію про розподіл щороку публікує Департамент державних витратів і реформ у додатку до бюджету
Норвегія	Вуглецевий податок	Загальний бюджет	Політичне, часткове (лише компенсація дорожнього збору)	Компенсація підвищення податку через зниження дорожнього збору
Швейцарія	Вуглецевий податок	Змішана модель: система соціального забезпечення (2/3) і Програма для будівель / Технологічний фонд. Окремо: доходи від СТВ Швейцарії зараховуються до загального бюджету без визначення цільового спрямування	Вуглецевий податок: законодавчо встановлене. СТВ: відсутнє	Перерозподіл на одну особу через компанії медичного страхування, підвищення енергоефективності будівель, Технологічний фонд
Люксембург ⁵³	Вуглецевий податок	Фонд спеціального призначення (FCE); нагляд здійснюють Міжвідомчий керівний комітет і Міністерство фінансів	Законодавчо встановлене	Klimabonus: мобільність, житло, відновлювана енергетика, екосистемні послуги, міжнародна підтримка

Джерело: I4CE (2024); інформаційні довідки щодо окремих країн до Звіту Європейської комісії про прогрес у реалізації кліматичних заходів (2024); національні джерела, наведені у висновках

За результатами цього порівняння простежуються три закономірності. По-перше, вибір каналу визначається поставленою метою, а не обсягом відповідних доходів: юрисдикції, які мають на меті надання компенсацій домогосподарствам, спрямовують доходи через податкову інфраструктуру або систему соціального забезпечення, що вже охоплює домогосподарства, як в Австрії та у випадку вуглецевого податку Швейцарії; натомість юрисдикції, орієнтовані на капітальні інвестиції, створюють спеціальні фонди, як у Німеччині, Каліфорнії, Квебеку, Південній Кореї та Люксембурзі. По-друге, як тільки юрисдикція зобов'язується досягати певної мети, законодавчо встановлене цільове спрямування стає нормою, а не винятком: у тринадцяти з п'ятнадцяти наведених вище юрисдикцій передбачено певну

форму законодавчого або іншого юридично обов'язкового зобов'язання. Водночас юридичний статус не гарантує постійного застосування механізму: в Австрії цільове спрямування було встановлено законом, проте у 2025 році відповідний механізм було скасовано під фіскальним тиском. По-третє, одна країна може застосовувати кілька інструментів вуглецевого ціноутворення із цілком різними системами врядування: цільове спрямування доходів від вуглецевого податку Швейцарії встановлено законом, тоді як для її системи торгівлі викидами такого спрямування не передбачено. Це свідчить про те, що система врядування щодо використання вуглецевих доходів може варіюватись в залежності від окремого інструменту, а не розробляється як єдина система для країни загалом.

52. Кліматичні фонди Канади: Фонд надходжень OBPS (Уряд Канади) <https://www.canada.ca/en/environment-climate-change/services/climate-change/carbon-pollution-pricing-proceeds-programming/output-based-pricing-system-proceeds-fund.html>

53. Кліматично-енергетичний фонд (Klima-Agence) <https://www.klima-agence.lu/en>; Субсидії Klimabonus <https://www.klima-agence.lu/en/about-klimabonus>

4.3 Інституційні та адміністративні механізми

Операціоналізація процесу використання вуглецевих доходів є складовою частиною архітектури кліматичного врядування, що охоплює комплексну систему учасників, ролей і взаємодій.

Проаналізовані практики ухвалення рішень щодо розподілу вуглецевих доходів у різних країнах, наприклад через загальний бюджет у Великій Британії, фонд спеціального призначення в Каліфорнії та систему соціального забезпечення у Швейцарії, свідчить про потребу в ефективній координації між різними установами, у межах якої ключову роль відіграють міністерства фінансів та органи законодавчої влади.

Ролі та взаємодії можуть ставати більш комплексними, коли до спрямування доходів залучаються спеціальні структури, зокрема фонди спеціального призначення; цей процес стає ще більш комплексним і тривалішим, якщо в ухваленні рішень беруть участь інші керівні або координаційні органи, такі як наглядові ради та ради директорів. Водночас такі комплексні підходи продемонстрували високий рівень прозорості та ефективності використання вуглецевих доходів.

Забезпечення стабільності та передбачуваності вуглецевих доходів є ключовим етапом процесу, а відповідні практики тісно пов'язані із чинниками, що визначають їхній обсяг — а саме цінами й охопленням. У випадку вуглецевого податку такі практики можуть передбачати підвищення ставок і розширення сфери охоплення, а у випадку СТВ — низку інших заходів, зокрема відкладення аукціонного продажу квот, застосування механізмів стабільності ринку, зменшення сукупного обмеження на загальний обсяг викидів і поступове скасування безкоштовного розподілу квот.

Для цілей цього дослідження важливо вивчити досвід країн, які спрямовують вуглецеві доходи через фонди спеціального призначення та змішані системи, оскільки такі підходи забезпечують високий рівень цілісності, прозорості й ефективності використання відповідних доходів. Досвід використання вуглецевих доходів через національні та субнаціональні бюджети, а також спеціальні рахунки в складі бюджету може бути актуальним для України, якщо така система забезпечуватиме їх спрямування та ефективне використання для потреб декарбонізації й підтримки вразливих верств населення або функціонуватиме як складник змішаної системи. Важливо також, щоби правила державної допомоги застосовувалися до всіх заходів, які фінансуються коштом вуглецевих доходів, відповідно до Керівних інструкцій щодо державної допомоги у

сфері клімату, охорони навколишнього середовища та енергетики⁵⁴ й Керівних інструкцій щодо певних заходів державної допомоги в контексті системи торгівлі квотами на викиди парникових газів після 2021 року⁵⁵.

У таблиці 2 вище наведено заходи, які фінансує кожна юрисдикція. У наведеній нижче матриці розглянуто інше питання: чи пов'язаний вибір каналу з рівнем серйозності зобов'язань.

1. **Канал** — це шлях спрямування доходів від їх отримання до кінцевого використання:

- **Загальний бюджет**, до якого доходи зараховуються на національному або субнаціональному рівні без їх окремого обліку
- **Спеціальний рахунок у складі бюджету**, на якому доходи обліковуються за окремою бюджетною статтею або цільовою програмою
- **Фонд спеціального призначення**, у межах якого доходами управляє спеціально уповноважений орган — новостворений або наявний фонд
- **Податкова система або система соціального забезпечення**, через наявну трансфертну інфраструктуру якої доходи повертаються отримувачам
- **Змішаний канал**, у межах якого паралельно функціонує кілька з наведених вище механізмів

2. **Рівень обов'язковості цільового спрямування** визначає, наскільки міцно доходи закріплені за заявленою метою:

- **Законодавче**, коли зобов'язання закріплено в законодавстві та може бути змінено лише шляхом внесення відповідних змін до законодавства
- **Політичне**, коли зобов'язання ґрунтується на стратегії, плані або бюджетній практиці, що не мають юридичної сили
- **Відсутнє**, коли доходи не закріплені за жодною заявленою метою

Ці два розмежування є важливими, оскільки їх часто помилково сприймають як одне і те саме. Наприклад, юрисдикція може законодавчо закріпити відповідну мету без створення окремої установи або створити установу без законодавчого закріплення такої мети..

54. Guidelines on State aid for climate, environmental protection and energy 2022

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0218\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0218(03))

55. Guidelines on certain State aid measures in the context of the system for greenhouse gas emission allowance trading post-2021

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0925\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0925(01))

Таблиця 3. Канали та рівень обов'язковості цільового спрямування в різних юрисдикціях

	Законодавчо встановлене цільове спрямування	Політичне зобов'язання без юридично обов'язкової сили	Цільове спрямування відсутнє
Фонд спеціального призначення	Німеччина (Фонд клімату та трансформації), Люксембург (Кліматично-енергетичний фонд), Південна Корея (Фонд кліматичних заходів), Квебек (Фонд електрифікації та зміни клімату), Японія (спеціальний рахунок зеленої трансформації)		
Змішаний канал: бюджет і спеціальний фонд	Польща (75% — бюджет / 25% — компенсаційний фонд, а також Національний фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами)		
Загальний бюджет з окремим обліком		Ірландія (з 2020 року ведеться окремий облік приросту доходів)	
Загальний бюджет без окремого обліку			Норвегія (часткова компенсація дорожнього збору)
Система соціального забезпечення / податкова система	Швейцарія (75% через компанії медичного страхування), Австрія		
Інша структура	Канада (Фонди доходів OBPS, Програма стимулювання декарбонізації, Фонд електроенергетики майбутнього)	Legal	Climate action un

Джерело: I4CE, «Максимізація переваг вуглецевого ціноутворення» (2024)

Фонди спеціального призначення використовуються майже виключно у випадках, коли зобов'язання щодо цільового спрямування також встановлене законом. Жодна юрисдикція у вибірці не використовує спеціальний фонд без відповідного законодавчо встановленого цільового спрямування коштів, що свідчить про взаємозалежність цих двох рішень: створення фонду вже є формою юридичного зобов'язання, оскільки фонд, кошти якого можна довільно пере-направляти, мав би лише незначні переваги над загальним бюджетом, який він замінює. Зворотної залежності немає: законодавчо встановлене цільове спрямування застосовується в усіх типах каналів спрямування, зокрема в загальному бюджеті, а отже, юрисдикція може законодавчо закріпити відповідну мету без створення нової установи. У ширшій вибірці для 21 із 30 досліджених інструментів передбачено певну форму цільового спрямування, причому законодавчо встановлене цільове спрямування застосовується приблизно втричі частіше, ніж виключно політичне зобов'язання.

Наведена вище класифікація показує, куди спрямовуються надходження, але не пояснює, як ухвалюється відповідне рішення. У розглянутих юрисдикціях дієві механізми від суто формальних відрізняє не стільки юридична форма каналу, скільки порядок ухвалення рішень про розподіл коштів і визначення осіб, відповідальних за такі рішення.

- **Відокремлення органу, що ухвалює рішення, від бенефіціара.** У Німеччині Фондом клімату та трансформації управляє Міністерство фінансів спільно з профільними міністерствами, відповідальними за економіку й навколишнє середовище, та галузевими виконавчими агентствами, зокрема природоохоронним агентством і адміністратором СТВ. Хоча фонд не було створено як окрему інституцію, він вважається ефективним і прозорим, оскільки в управлінні ним беруть участь незалежні виконавчі агентства, а його діяльність підлягає регулярному аудиту та нагляду. У Люксембурзі Кліматично-енергетичним фондом управляє Міністерство довкілля, клімату та сталого розвитку, а Міжвідомчий комітет управління визначає пріоритети діяльності та методи роботи, а Міністерство фінансів здійснює нагляд за національною та міжнародною діяльністю фонду у сфері клімату.
- **Делегування повноважень виконавчим органам.** У Південній Кореї повноваження ухвалювати рішення щодо розподілу належать Міністерству економіки та фінансів, тоді як Центр Фонду кліматичних дій у структурі Корейської екологічної корпорації визначено уповноваженою установою, що забезпечує підтримку функціонування фонду. У Каліфорнії Рада з повітряних ресурсів пропонує інвестиційний план і розробляє керівні інструкції для органів штату, які отримують бюджетні асигнування, тоді як

Законодавчі збори штату ухвалюють рішення про розподіл коштів між цими органами.

- **Окремий облік і звітність.** У Квебеку фонд перебуває в управлінні Міністерства довкілля, але веде окремий облік і має самостійний обов'язок щодо звітування. У Польщі Національний фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами, створений у 1989 році законом як державна юридична особа, формально підзвітний Міністерству клімату та навколишнього середовища й координується ним, тоді як інші міністерства, зокрема міністерства розвитку та технологій, регіонального розвитку, сільського господарства й розвитку сільських територій, впливають на його діяльність через спільні програми, координаційні ради та міжвідомчі комітети. Проєкти, співфінансовані фондом, забезпечили скорочення викидів CO₂ на 14,8 млн тонн.
- **Нагляд на політичному рівні.** У Японії випуском облігацій і державними інвестиціями в межах схеми зеленої трансформації управляє Рада з реалізації зеленої трансформації під головуванням Прем'єр-міністра, яка оцінює прогрес у реалізації політики.

- **Розподіл через наявні департаменти.** В Ірландії надходження розподіляються на конкретні цілі державної політики через державні департаменти та установи, зокрема Департамент навколишнього середовища, клімату та комунікацій і Управління сталої енергетики Ірландії. У Швейцарії розмір часток обмежено законом: не більше 450 млн швейцарських франків на рік на підвищення енергоефективності будівель і 25 млн швейцарських франків на проєкти через Технологічний фонд.

Спільною рисою цих механізмів є інституційне відокремлення органу, який ухвалює рішення про розподіл, від органу, який отримує кошти. Той самий принцип у більш розвиненій формі застосовується в інструментах ЄС, що фінансуються коштом вуглецевих доходів. Ці інструменти детальніше розглянуто у наступному розділі.

4.4 Досвід ЄС щодо інституційних та адміністративних механізмів

Найбільш розвинені підходи до фінансування заходів коштом вуглецевих доходів, які забезпечують ефективне врядування, прозорість, результативність впровадження та узгодженість зі стратегічними документами, застосовуються в різних фондах, що використовують вуглецеві доходи та створені на рівні ЄС для його держав-членів

Таблиця 4. Channel and earmarking strength across jurisdictions

	Фонд модернізації ⁵⁷	Інноваційний фонд ⁵⁸	Соціальний кліматичний фонд ⁵⁹	Механізм відновлення та стійкості, частка, що фінансується коштом СТВ	Фонд справедливої трансформації ⁶⁰
Джерело фінансування	~2% квот у 2021–2030 роках, а також 2,5% у 2024–2030 роках	≥530 млн квот у 2020–2030 роках	25% доходів від СТВ 2, а також 50 млн квот СТВ 1	20 млрд євро цільових доходів від СТВ	Бюджет ЄС, а не вуглецеві доходи
Обсяг	27,6 млрд євро до кінця 2025 року	До 40 млрд євро до 2030 року	86,7 млрд євро у 2026–2032 роках	Частка доходів від СТВ у розмірі 20 млрд євро	- Базовий обсяг — 17,5 млрд євро; - зі співфінансуванням — до приблизно 25,4 млрд євро
Отримувачі фінансування	Держави-члени з нижчим рівнем ВВП на душу населення. Частки, установлені Директивою: - Польща — 34–43%, - Чеська Республіка — 12–15%, - Румунія — 9–11%	Усі держави-члени, сектори, охоплені СТВ	Держави-члени через національні соціальні кліматичні плани	Усі держави-члени через національні плани	Території, яких торкнувся перехід
Врядування	Європейська Комісія та Європейський інвестиційний банк через інвестиційний комітет	Європейська Комісія через конкурсні відбори та аукціони	Європейська Комісія на підставі затверджених національних планів	Європейська Комісія; надання фінансування за результатами досягнення ключових етапів	Спільне управління Європейською Комісією та державами-членами
Національне співфінансування	/	/	- Щонайменше 25% вартості плану; - для прямої підтримки доходів — не більше 37,5%		Стандартні ставки співфінансування в межах політики згуртування

Джерело: Європейська Комісія; Директива про СТВ ЄС зі змінами, внесеними Директивою (ЄС) 2023/959

П'ять інструментів поділяються на дві групи. Фонд модернізації та Інноваційний фонд є інструментами, створеними раніше одночасно з переходом СТВ до повного продажу квот на аукціонах; управління ними здійснюється через спеціальні структури Європейської Комісії та ЄІБ, створені спеціально для цих фондів. Соціальний кліматичний фонд і частка Механізму відновлення та стійкості, що фінансується

коштом доходів від СТВ, є новішими інструментами, запровадженими відповідно для пом'якшення впливу нової системи СТВ2 та підтримки відновлення після пандемії COVID-19 і енергетичної кризи 2022 року; в обох випадках кошти надаються відповідно до національних планів, а не за результатами оцінювання окремих проєктів. Хоча Фонд справедливої трансформації часто розглядають разом з

56. Докладніший огляд кожного фонду наведено в додатку І.

57. <https://modernisationfund.eu/>

58. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/innovation-fund_en

59. https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/social-climate-fund_en

60. https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/just-transition-fund_en

іншими чотирма інструментами, він фінансується із загального бюджету ЄС та інструменту відновлення NextGenerationEU, а не за рахунок вуглецевих доходів.

Варто окремо розглянути дві процедурні особливості, оскільки обидві можуть бути використані в системах, які наразі розробляються.

- Інвестиційний комітет Фонду модернізації. Перш ніж держава-член — бенефіціар скористається своєю часткою, вона подає інвестиційну пропозицію інвестиційному комітету та Європейському інвестиційному банку. ЄІБ надає кошти на підставі рішення Європейської Комісії про їх виплату, ухваленого відповідно до рекомендацій комітету. Отже, процес ухвалення рішень

відокремлено від бенефіціара, що є основною управлінською гарантією, закладеною в структурі цього механізму

- Аукціонний механізм Інноваційного фонду. Конкурентні торги, запроваджені у 2023 році як доповнення до грантового фінансування, дають змогу підтримувати більш зрілі низьковуглецеві технології з меншими витратами на тону порівняно з оцінюванням кожного проєкту для надання гранту окремо. Проєкти оцінюються за критеріями запобігання викидам, ступеня інноваційності, зрілості, можливості тиражування та економічної ефективності, а інформація про профінансовані проєкти відстежується на загальнодоступних інформаційних дашбордах.

4.5 Належні практики забезпечення прозорості та комунікації щодо використання вуглецевих доходів

У цьому розділі на основі міжнародного досвіду продемонстровано важливість прозорості та комунікації у використанні вуглецевих доходів.

Наразі міжнародний досвід свідчить про низьку ефективність забезпечення прозорості. Одним із найкращих прикладів є практика на рівні СТВ ЄС і держав-членів ЄС у межах відповідних механізмів фінансування. За наявною інформацією, вуглецеві доходи спрямовувалися на такі категорії:

1. Пом'якшення зміни клімату та адаптація до неї, зокрема інші заходи з охорони навколишнього середовища (природи та біорізноманіття), — приблизно 52% усіх доходів,
2. Перерахування до державного бюджету без визначення конкретного цільового призначення,
3. Трансфери домогосподарствам з акцентом на забезпеченні справедливого переходу,
4. Інші національні пріоритети та цілі,
5. Міжнародна підтримка інших країн для сприяння реалізації кліматичних заходів.

Таблиця 5. Практика забезпечення прозорості та звітності в різних юрисдикціях

Юрисдикція	Що публікується	Рівень деталізації
Каліфорнія ⁶¹	Річний звіт Законодавчим зборам про кліматичні інвестиції Каліфорнії з використанням доходів від аукціонів у межах системи обмеження обсягу та торгівлі квотами, який оприлюднюється щовесни. Органи, що здійснюють адміністрування, зобов'язані звітувати про стан реалізації проєктів та очікувані вигоди.	На рівні проєктів із зазначенням фінансової інформації, розрахункового скорочення викидів ПГ, вигод для громад і домогосподарств, які перебувають у несприятливому становищі та мають низькі доходи, а також оцінок супутніх вигод.
Квебек	Два окремі джерела: результати аукціонів на вебсайті міністерства в розділі вуглецевий ринок та на урядовому вебсайті з інформацією про використання коштів фонду з річними звітами про кліматичні заходи й дашбордом.	На рівні заходів із відстеженням кожного заходу Плану зеленої економіки до 2030 року.

61. Інформаційний бюлетень до річного звіту за 2025 рік <https://www.caclimateinvestments.ca.gov/annual-report-2025>

Таблиця 5. Практика забезпечення прозорості та звітності в різних юрисдикціях (продовження)

Юрисдикція	Що публікується	Рівень деталізації
Австрія ⁶²	Спеціальний портал прозорості з поясненням механізму перерозподілу доходів у межах Австрійської національної системи торгівлі сертифікатами на викиди, що надає громадянам доступ до інформації про доходи та видатки.	На рівні механізму
Ірландія ⁶³	Щорічний додаток до бюджету, підготовлений Департаментом державних видатків і реформ, що опубліковується на урядовому вебсайті	На рівні розподілу коштів
Держави-члени ЄС ⁶⁴	Щорічна звітність перед Європейською Комісією відповідно до Директиви про СТВ і Регламенту про врядування, що публікується через Reportnet та узагальнюється у звіті про функціонування вуглецевого ринку ЄС	На рівні держав-членів. Болгарія, Естонія та Угорщина обмежують публічний доступ до своїх даних
Фонди ЄС	Інформаційні панелі проєктів Інноваційного фонду та Фонду модернізації; публікації ЄЕА про належні практики	На рівні проєктів

Джерело: Публікації національних урядів, зазначені у виносках; Європейська Комісія, Звіт про прогрес у сфері кліматичних заходів (2024 рік)

Юрисдикції з найдокладнішою публічною звітністю — Каліфорнія та Квебек — водночас є двома юрисдикціями, у яких діє спеціальний фонд із власним установленим законом обов’язком щодо звітування. Докладна публічна звітність про використання вуглецевих доходів, імовірно, тісно пов’язана з наявністю спеціального інституційного каналу для таких доходів, а не з політичними зобов’язаннями чи розміром країни.

Держави-члени ЄС зобов’язані щороку звітувати Європейській Комісії про використання доходів від аукціонного продажу квот СТВ відповідно до Директиви про СТВ і Регламенту про врядування. Дані про доходи від аукціонного продажу квот є загальнодоступними на платформі⁶⁵ fReportnet для всіх держав-членів, крім Болгарії, Естонії та Угорщини, які вирішили обмежити публічний доступ до своїх даних. Надалі звітні дані аналізуються та узагальнюються у звіті про функціонування вуглецевого ринку ЄС (останній звіт, що охоплює 2024 рік⁶⁶, опубліковано у 2025 році).

Європейське агентство з питань довкілля регулярно публікує матеріали про належні практики використання вуглецевих доходів від СТВ ЄС⁶⁷, а у 2024 році Європейська Комісія опублікувала звіт «Використання доходів від аукціонного продажу квот СТВ ЄС у державах-членах».⁶⁸ Крім того, на спеціалізованих вебсайтах Інноваційного фонду⁶⁹ та Фонду модернізації⁷⁰ на відповідних інформаційних дашбордах розміщується інформація про профінансовані проєкти.

Отримувачі фінансування ЄС повинні інформувати про всі проєкти, що фінансуються ЄС, зокрема проєкти, фінансовані коштом вуглецевих доходів, і забезпечувати належну видимість підтримки ЄС⁷¹. Така прозорість має вирішальне значення для демонстрації позитивного впливу вуглецевого ціноутворення на населення та бізнеси в усьому ЄС, а також для зміцнення довіри громадськості й підтримки кліматичних заходів і зусиль ЄС у сфері енергетичного переходу.

62. ICAP, Австрійська національна система торгівлі сертифікатами на викиди <https://icapcarbonaction.com/en/ets/austrian-national-emissions-certificate-trading-system>

63. Ірландія <https://assets.gov.ie/static/documents/budget-2025-the-use-of-the-carbon-tax-funds.pdf>

64. Reportnet <https://reportnet.europa.eu/public/dataflows>; Report on the functioning of the European carbon market in 2024 https://climate.ec.europa.eu/document/download/ddc1b1de-652b-49ed-8f15-d9fa8badd39f_en?filename=com_2025_735_en.pdf

65. Reportnet <https://reportnet.europa.eu/public/dataflows>

66. Звіт про функціонування європейського вуглецевого ринку у 2024 році https://climate.ec.europa.eu/document/download/ddc1b1de-652b-49ed-8f15-d9fa8badd39f_en?filename=com_2025_735_en.pdf

67. Належні практики використання вуглецевих надходжень від СТВ ЄС, ЄЕА https://climate-energy.eea.europa.eu/topics/climate-finance/use-of-ets-auctioning-revenues/good_practices

68. Звіт «Використання надходжень від аукціонного продажу квот СТВ ЄС у державах-членах» <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d7353a74-6f19-11ef-a8ba-01aa75ed71a1/language-en>

69. Інноваційний фонд https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/6e4815c8-1f4c-4664-b9ca-8454f77d758d/sheet/bac47ac8-b5c7-4cd1-87ad-9f8d6d238eae/state/analysis

70. Фонд модернізації <https://www.modernisationfund.eu/investments-2/>

71. Інформування та підвищення видимості підтримки ЄС https://commission.europa.eu/funding-tenders/managing-your-project/communicating-and-raising-eu-visibility_en

Ця вимога щодо забезпечення видимості підтримки також посилює підзвітність, наочно демонструє конкретні вигоди та дає державам-членам змогу обмінюватися найкращими практиками й навчатися одна в одній, що зрештою підвищує ефективність кліматичної та енергетичної політики ЄС.

Використовуючи доходи від СТВ для фінансування проєктів або підтримки приватних суб'єктів, держави-члени мають забезпечувати чітку видимість внеску ЄС. Для цього держави-члени можуть вживати таких заходів:

- Поширювати інформацію про проєкти та їх результати через відповідні канали комунікації,
- Розміщувати таблички та/або інформаційні щити на об'єктах реалізації проєктів і обладнанні,
- Використовувати інформаційно-рекламні матеріали як у фізичному форматі (наприклад, брошури), так і в цифровому форматі (наприклад,

відеоматеріали),

- Під час здійснення зазначених вище заходів держави-члени мають обов'язково призначати контактну особу з питань комунікації щодо проєкту для координації інформаційної діяльності та забезпечення її послідовності,
- Завчасно повідомляти орган, який забезпечує впровадження, про будь-які конкретні заходи з комунікації або поширення інформації щодо проєкту, які можуть мати значний резонанс у медіа.

Водночас очікується запровадження спеціального маркування СТВ ЄС для зазначення внеску доходів від СТВ ЄС у реалізацію кліматичних заходів. Крім цього, держави-члени та Європейська Комісія мають забезпечити видимість фінансування, чітко маркуючи проєкти й заходи, підтримані Модернізаційним та Інноваційним фондами, як такі, що фінансуються за рахунок доходів від СТВ ЄС.

ПРАКТИЧНИЙ ПРИКЛАД

Як висвітлюється використання вуглецевих доходів у межах каліфорнійської програми обмеження та торгівлі квотами

Станом на листопад 2024 року каліфорнійська програма обмеження та торгівлі квотами забезпечила надходження на загальну суму майже 12,8 млрд дол. США, які, зокрема, спрямовувалися на фінансування високошвидкісного залізничного транспорту, доступного житла та сталого розвитку громад, низьковуглецевого транспорту й інших програм чистих технологій. 47% доходів було спрямовано громадам, які перебувають у несприятливому становищі, 26,5% — громадам із низькими доходами, а 26,5% — іншим територіям⁷².

У 2016 році програма вистояла перед скоординованою протидією галузевих лобістів завдяки кампанії, яка наочно демонструвала спрямування доходів від системи обмеження та торгівлі квотами на рішення, що мали широку суспільну підтримку: електричні шкільні автобуси, електричні легкові й вантажні автомобілі, нові станції легкорейкового транспорту, програми спільного користування автомобілями та інвестиції в громади з низькими доходами.

У межах кампанії «Долари в дії» програми «Кліматичні інвестиції Каліфорнії»⁷³ від усіх отримувачів грантів за програмою (яким надавалися автобуси, легкорейковий транспорт і вантажні автомобілі з нульовими викидами) вимагалось розміщувати наведений нижче спеціальний логотип для забезпечення високої видимості наданої підтримки.

Крім того, щовесни оприлюднюється Річний звіт Законодавчим зборам про кліматичні інвестиції Каліфорнії з використанням доходів від аукціонів у межах програми обмеження та торгівлі квотами, у якому описується стан реалізації профінансованих програм і наводиться перелік профінансованих проєктів⁷⁴. У цьому звіті наведено сукупні та річні результати, зокрема фінансову інформацію, розрахункові показники скорочення викидів ПГ, інформацію про вигоди для громад, які перебувають у несприятливому становищі, а також громад і домогосподарств із низькими доходами та оцінки супутніх вигод, пов'язаних із програмами «Кліматичні інвестиції Каліфорнії». Наведені у звіті приклади ключових проєктів демонструють, як ці кошти поліпшують життя пересічних людей.

72. Інформаційний дашборд програми «Кліматичні інвестиції Каліфорнії» <https://www.caclimateinvestments.ca.gov/cci-data-dashboard>

73. Кампанія «Долари в дії» програми «Кліматичні інвестиції Каліфорнії» <https://www.caclimateinvestments.ca.gov/about-cci>

74. Інформаційний бюлетень до річного звіту за 2025 рік <https://www.caclimateinvestments.ca.gov/annual-report-2025>

4.6 Удосконалення практик оцінювання

Досвід у сфері оцінювання подібний до належних практик забезпечення прозорості та комунікації. Однак ці практики відрізняються за обсягом питань, що підлягають оцінюванню. У більшості країн оцінювання або аудит залишаються доволі загальними, оскільки проводяться щодо самих механізмів вуглецевого ціноутворення без установлення прямого зв'язку з використанням доходів.

Попри це, оцінювання необхідне для належного обґрунтування того, як вуглецеві доходи можуть максимально збільшити вигоди від вуглецевого ціноутворення, або для визначення необхідності перегляду стратегії.

Як свідчить розглянутий загальний міжнародний досвід, такі оцінювання не забезпечують належної підзвітності, і лише в небагатьох країнах оцінювання або аудит проводять незалежні зовнішні суб'єкти.

Водночас практика на рівні ЄС є більш розвиненою, хоча й потребує подальшого вдосконалення. Відповідно до змін до Директиви про СТВ, спроможність Європейської Комісії оцінювати використання доходів від аукціонного продажу квот державами-членами та двома європейськими фондами має бути посилена. Це означає, що звітність має бути достатньо докладною, щоб Європейська Комісія могла проводити оцінювання держав-членів. Разом з цим, Фонд модернізації та Інноваційний фонд зобов'язані щороку звітувати Комітету з питань зміни клімату про досвід оцінювання інвестицій з метою підвищення прозорості та оцінки впливу.

Наразі Європейська Комісія має щороку звітувати Комітету з питань зміни клімату, Європейській Раді і Європейському Парламенту про прогрес у впровадженні в рамках Інноваційного фонду. Перший звіт про прогрес у його реалізації було опубліковано у 2022 році⁷⁵. Європейська Комісія також головує в Інвестиційному комітеті Фонду модернізації та, серед іншого, відповідає за ухвалення рішень про виплату коштів, а також за аналіз та оцінювання результатів діяльності фонду.

У нещодавно опублікованій аналітичній записці⁷⁶ зроблено висновок, що СТВ ЄС «дедалі більше відповідала цілям екологічної результативності та економічної ефективності», причому ця зміна «супроводжувалася ширшим використанням варіантів повторного спрямування доходів» із метою забезпечення балансу між справедливістю та чотирма аспектами: екологічним, економічною ефективністю, соціальним аспектом та аспектом розвитку, а також конкурентоспроможністю. Це означає, що зусилля із забезпечення справедливості та прийнятності СТВ ЄС тісно пов'язані з використанням доходів. Незалежно від рівня амбітності СТВ ЄС вуглецеві доходи в ЄС і надалі мають потенціал для часткового покриття дефіциту кліматичних інвестицій та виконання міжнародних зобов'язань щодо кліматичного фінансування країн, що розвиваються.

75. Звіт про прогрес у реалізації Інноваційного фонду <https://op.europa.eu/webpub/clima/innovation-fund-2021/en/>

76. Справедливість і прийнятність врахування зовнішніх екологічних ефектів у ціноутворенні в Європі <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/04/Fairness-and-acceptability-of-environmental-externality-pricing-in-Europe.pdf>

5 Можливості залучення додаткових вуглецевих доходів приватними суб'єктами та сучасні міжнародні тенденції

Вуглецеві доходи від регуляторних інструментів забезпечення дотримання встановлених вимог є не єдиним доступним джерелом. Механізми вуглецевого кредитування також генерують доходи, але якщо одиниці/кредити дозволено використовувати в межах регуляторних інструментів забезпечення дотримання встановлених вимог, вони зменшують обсяг доходів, які за інших обставин надійшли б до державного бюджету. У цьому розділі розглянуто обидва аспекти.

Для реалізації кліматичних заходів необхідно значно більше фінансування, ніж доступно наразі. За оцінками, світовий обсяг інвестицій у три-шість разів менший за обсяг, необхідний до 2030 року, особливо в бідніших регіонах. Хоча такі інструменти забезпечення вимог як інструменти вуглецевого ціноутворення (ІВЦ) сприяють генеруванню державних доходів, ринки вуглецевих одиниць можуть забезпечити залучення значного обсягу додаткових приватних вуглецевих доходів. У 2021–2024 роках у світі було залучено 43 млрд дол. США на розроблення нових проєктів вуглецевого кредитування, з яких, за оцінками, 14 млрд дол. США — протягом дев'яти місяців 2024 року⁷⁷. Отже, такі ринки можуть сприяти спрямуванню приватного капіталу в проєкти розвитку, підтримувати приватних суб'єктів у досягненні їхніх кліматичних та екологічних цілей, а також виконувати роль перехідного інструменту для запобігання витоку вуглецю у вуглецеємних галузях, одночасно сприяючи впровадженню інструментів забезпечення вимог, зокрема ІВЦ.

Одна вуглецева одиниця відповідає одній тонні скорочених, попереджених або видалених викидів у СО₂-екв внаслідок добровільного здійснення заходів із пом'якшення зміни клімату⁷⁸. Пропозиція одиниць формується в межах державних, міжнародних або незалежних механізмів вуглецевого кредитування. Вуглецеві одиниці створюються внаслідок таких заходів зі скорочення, видалення або уникнення викидів парникових газів, як охорона лісів, відновлення водно-болотних угідь, перехід на відновлювані джерела енергії або підвищення енергоефективності будівель і промисловості⁷⁹. Компанії та організації можуть здійснювати такі заходи зі скорочення викидів, забезпечувати їх верифікацію незалежними верифікаторами, а потім продавати отримані вуглецеві одиниці, перетворюючи свою природоохоронну діяльність на безпосередній прибуток. Шляхом «погашення» таких вуглецевих одиниць покупці можуть зарахувати відповідне скорочення викидів на свою користь і врахувати його для компенсації викидів у межах власних цілей зі скорочення викидів. Попит формується різними категоріями покупців: корпорації можуть використовувати такі одиниці для виконання вимог у межах національного законодавства, міжнародних систем забезпечення дотримання встановлених вимог (таких як CORSIA), або для досягнення власних добровільних кліматичних цілей. Так само країни можуть використовувати їх для досягнення амбітних цільових показників національно визначених внесків (НВВ), які перевищують їхні власні можливості щодо пом'якшення зміни клімату⁸⁰.

5.1 Механізми вуглецевого кредитування за Паризькою угодою

У міру урізноманітнення та ускладнення системи ринків вуглецевих одиниць, ключові рамкові умови добровільної співпраці у сфері пом'якшення зміни клімату було визначено в статті 6 Паризької угоди. Ринки вуглецевих одиниць є ключовим складником такої співпраці, хоча їх регулювання істотно відрізняється залежно від форми ринку. У статті 6.2 визначено державні механізми вуглецевого кредитування,

у межах яких країни можуть здійснювати двосторонню торгівлю вуглецевими одиницями: приймаюча країна продає одиниці країні-покупцю в обмін на фінансові інвестиції, підтримку в розбудові спроможності та доступ до технологій, які можуть бути ще недоступними на національному рівні⁸¹. Хоча статтю 6.4 ще не введено в дію повністю, нею закладено основу Механізму кредитування за Паризькою

77. Інвестиційні тенденції та результати на світовому ринку вуглецевих одиниць — 2024 рік

<https://www.msci.com/research-and-insights/paper/investment-trends-and-outcomes-in-the-global-carbon-credit-market-2024>

78. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

79. Що таке вуглецеві ринки та як вони функціонують? (ПРООН)

<https://climatepromise.undp.org/news-and-stories/what-are-carbon-markets-and-how-do-they-work>

80. Аналіз зусиль урядів із формування ринків вуглецевих одиниць: можливі заходи для покращення цілісності (ОЕСР) https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/06/exploring-governments-efforts-to-shape-carbon-credit-markets_dac6ff0f/0baf9af-en.pdf

81. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (РКЗК ООН): стаття 6 Паризької угоди

<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/article6>

угодою (РАСМ), у межах якого можна буде здійснювати міжнародну торгівлю вуглецевими одиницями. Нарешті, хоча статтею 6.8 сформовано загальний підхід до різних добровільних заходів із пом'якшення зміни клімату, торгівля вуглецевими одиницями на добровільних ринках вуглецевих одиниць значною мірою залишається поза міжнародним наглядом. Такі ринки переважно складаються з приватно організованих схем вуглецевого кредитування,

наприклад «Верифікований вуглецевий стандарт» організації Verra або Gold Standard, які забезпечують пропозицію одиниць для приватних покупців. Для забезпечення преміальних цін за добровільні вуглецеві одиниці, країнам необхідно розбудовувати спроможність — від створення інституційної та нормативно-правової бази для авторизації одиниць до впровадження ринкової інфраструктури, зокрема реєстрів.

5.2 Цілісність вуглецевих одиниць

За даними Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), наразі «майже 1 млрд раніше випущених одиниць залишаються невикористаними на ринку та часто пов'язані з проєктами, екологічна цінність яких є сумнівною»⁸². Однією з основних цілей посилення регулювання є забезпечення високого рівня цілісності вуглецевих одиниць. Висока цілісність означає, що одна одиниця відповідає одній тонні реального, додаткового та постійного скорочення або видалення викидів у CO₂-екв, а отже, є ключовою умовою ефективності вуглецевих одиниць. За відсутності високих стандартів неналежний моніторинг може призвести до помилкового зарахування скорочень, надання одиниць проєктам із незначною екологічною вигодою або без неї, чи подвійного обліку, коли те саме скорочення викидів заявляється кілька разів різними сторонами. Це не лише спотворюватиме вуглецеве ціноутворення на ринку через надлишковий обсяг невикористаних низькоякісних вуглецевих одиниць, а й загалом підриватиме їх екологічну значущість, оскільки слабкі стандарти дають змогу замінювати внутрішні кліматичні заходи в заможніших країнах компенсацією викидів і водночас стимулюють країни, що розвиваються, продавати недорогі можливості зі скорочення викидів замість їх використання для прискорення власної декарбонізації⁸³.

Стандарти цілісності також ураховують соціальний вплив, забезпечуючи дотримання прав людини та захист біорізноманіття. Інакше проєкти вуглецевого ринку можуть негативно впливати на місцеві громади та екосистеми, наприклад, якщо вигоди не розподіляються на місцевому рівні. Для запобігання цьому проєкти мають гарантувати вільну, попередню та інформовану згоду і безпосередньо сприяти досягненню Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Дотримання цих принципів має основоположне значення для легітимності механізмів вуглецевого кредитування як дієвих і надійних інструментів пом'якшення зміни клімату⁸⁴. Попри те, що статті 6.2 та 6.4 Паризької угоди спрямовані на забезпечення високої цілісності національних і міжнародних механізмів вуглецевого кредитування, стандарти добровільних механізмів кредитування можуть істотно різнитися. У зв'язку із цим ЄС та інші політичні суб'єкти запровадили суворіші правила щодо використання вуглецевих одиниць для покриття зобов'язань. Попри відмінності між правилами різних суб'єктів, вони зазвичай наголошують на важливості високої соціальної та екологічної цілісності та проводять ретельну перевірку заявок на використання вуглецевих одиниць для покриття зобов'язань⁸⁵.

Загалом останнім часом ціни на вуглецеві одиниці дещо знизилися, хоча окремі види одиниць і надалі продаються за преміальними цінами. Одиниці від проєктів у сфері природо-орієнтованого видалення вуглецю, зокрема від проєкти лісовідновлення та інших проєктів видалення вуглецю в лісовому господарстві або землекористуванні, мали як вищі преміальні ціни, так і форвардні ціни, що свідчить про перевагу таких одиниць серед добровільних покупців; ціни на них зазвичай становили від 5,3 до 15,5 дол. США за тонну CO₂-екв. Натомість одиниці від проєктів у сфері відновлюваної енергетики та промисловості загалом вважаються менш цілісними, а їхні ціни знизилися і наразі становлять у середньому приблизно 1,0–1,4 дол. США за тонну CO₂-екв, переважно через те, що такі проєкти стають дедалі привабливішими для банківського фінансування та менш залежними від доходів від вуглецевих одиниць⁸⁶.

82. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН): що таке вуглецеві ринки та як вони функціонують?

<https://climatepromise.undp.org/news-and-stories/what-are-carbon-markets-and-how-do-they-work>

83. Як стаття 6 може знизити рівень кліматичних амбіцій, NewClimate Institute https://newclimate.org/news/how-article-6-could-undermine-climate-ambition?utm_source=linkedin&utm_medium=social&utm_campaign=article-6-blog-mar-26

84. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН): інструментарій для вуглецевих ринків із високою доброчесністю <https://climatepromise.undp.org/carbonmarkettoolkit>

85. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

86. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

5.3 Використання вуглецевих одиниць у механізмах вуглецевого ціноутворення

Уряди дедалі частіше дозволяють використовувати вуглецеві одиниці у межах механізмів вуглецевого ціноутворення шляхом використання вуглецевих одиниць для покриття зобов'язань. Майже дві третини СТВ і приблизно 20 % систем вуглецевого оподаткування дозволяють використовувати прийнятні вуглецеві одиниці як можливу опцію для покриття зобов'язань за викидами у межах інструментів забезпечення вимог⁸⁷. Використання вуглецевих одиниць для покриття зобов'язань забезпечує більшу гнучкість вуглецемним секторам, які інакше не змогли б досягти своїх цілей щодо нульового рівня викидів. Це також може поширити цінові стимули на неохоплені сектори, сприяючи залученню інвестицій і впровадженню в них механізмів вуглецевого ціноутворення. Однак це також зменшує потенційний обсяг зібраних вуглецевих доходів.

Наприклад, нещодавно ЄС істотно змінив свою політику, дозволивши зараховувати до 5% обсягу викидів 1990 року для досягнення своєї кліматичної

цілі на 2040 рік у вигляді вуглецевих одиниць випущених відповідно до статті 6 Паризької угоди. Фактично це робить ЄС найбільшим потенційним покупцем вуглецевих одиниць у межах цього механізму та свідчить про істотний відхід від його попередньої позиції, що передбачала виключення можливості використання вуглецевих одиниць в механізмах забезпечення вимог⁸⁸. З огляду на різноманітність механізмів кредитування, які випускають вуглецеві одиниці різних видів і якості та, зокрема, дозволяють або забороняють використання одиниць для покриття зобов'язань, міжнародна фрагментація створює додаткову перешкоду для інтеграції вуглецевих ринків, оскільки механізми торгівлі викидами з більшою ймовірністю лінуватимуться з механізмами, що мають подібну структуру. Наприклад, проєкти в країнах, які обмежують надання авторизації відповідно до статті 6, втратять доступ до основних груп покупців, тоді як проєкти, що мають такі авторизації, можуть отримати істотну преміальну ціну на одиниці⁸⁹.

5.4 Страхування вуглецевих одиниць

У міру зростання обсягу та значущості ринків вуглецевих одиниць, з'явилися нові страхові продукти для захисту інвестицій. Страхування ризиків, пов'язаних із вуглецевими одиницями, може мати вирішальне значення для управління невизначеністю та сприяння інвестуванню в проєкти з пом'якшення зміни клімату. Наприклад, страхування постачання вуглецевих одиниць покриває фізичні та політичні ризики, що можуть виникати в разі придбання добровільних вуглецевих

одиниць на форвардній основі⁹⁰. Спеціалізоване страхування політичних ризиків забезпечує захист від конфіскації, націоналізації, анулювання ліцензії або відкликання авторизації, здійсненої відповідно до статті 6. Натомість поліси страхування гарантій і відшкодування захищають покупців та інвесторів від ризиків, пов'язаних з екологічною цілісністю. Для забезпечення більшої спроможності та стійкості ринок також розглядає можливості перестрахування.

5.5 Резюме щодо ринків вуглецевих одиниць

За прогнозами, доходи від ринків вуглецевих одиниць залишатимуться порівняно незначними порівняно з доходами від механізмів забезпечення дотримання встановлених вимог. Однак вони можуть зробити істотний внесок у пом'якшення зміни клімату для суб'єктів господарювання, особливо за наявності можливості використовувати вуглецеві одиниці для покриття зобов'язань у межах інструментів вуглецевого ціноутворення. Крім спрямування

додаткових приватних інвестицій на підтримку місцевих соціально відповідальних заходів із пом'якшення зміни клімату, ринки вуглецевих одиниць можуть полегшити запровадження політик скорочення викидів у тих сферах, де ІВЦ ще не застосовуються. Для реалізації цих переваг високі стандарти цілісності мають вирішальне значення для належного функціонування ринків вуглецевих одиниць.

87. Стан і тенденції вуглецевого ціноутворення — 2025, Світовий банк <https://www.worldbank.org/en/publication/state-and-trends-of-carbon-pricing>

88. Як стаття 6 може знизити рівень кліматичних амбіцій, NewClimate Institute https://newclimate.org/news/how-article-6-could-undermine-climate-ambition?utm_source=linkedin&utm_medium=social&utm_campaign=article-6-blog-mar-26

89. Sylvera, 2025: «Розуміння ціноутворення на вуглецеві одиниці: практичний посібник для вуглецевого ринку» <https://www.sylvera.com/blog/understanding-carbon-credit-pricing-playbook>

90. ClickforCover (CFC), 2024: CFC запроваджує інноваційний поліс страхування постачання вуглецевих одиниць <https://www.cfc.com/en-gb/knowledge/news/2024/03/cfc-launches-groundbreaking-carbon-delivery-insurance-policy/>

6 Висновки

За результатами проведеного оцінювання найкращого міжнародного та європейського досвіду використання вуглецевих доходів можна зробити такі висновки:

1. Вуглецеві доходи покривають лише незначну частку потреби в кліматичних інвестиціях, а їхня цінність полягає в здатності залучати додаткове фінансування.

У 2024 році світові вуглецеві доходи перевищили 100 млрд дол. США, тоді як розрахункова щорічна світова потреба в кліматичних інвестиціях до 2030 року становить 6,3–6,7 трлн дол. США. Доходи від аукціонного продажу квот СТВ ЄС становлять приблизно 10% кліматичних інвестицій у реальний сектор економіки Європи, тоді як розрахунковий річний дефіцит інвестицій у Європі становить 406 млрд євро. Юрисдикції, які використовують вуглецеві доходи як співфінансування для залучення іншого капіталу, досягли кращих результатів, ніж юрисдикції, які розглядають їх як самостійне джерело фінансування.

2. Тип інструменту визначає спосіб використання доходів.

У 2024 році на кліматичні заходи було спрямовано 68% доходів від СТВ порівняно з 11% доходів від вуглецевих податків. Доходи від вуглецевих податків частіше спрямовуються на компенсацію розподільчого впливу. Системи, що призначені для отримання доходів на інвестиційні потреби, і системи, що призначені для встановлення ціни на викиди з одночасним поверненням доходів, виконують різні завдання, тому конфігурація системи повинна залежати від відповідного завдання.

3. Вибір каналу залежить від цільового призначення.

Зазвичай цілі щодо виплат компенсацій реалізуються через наявну інфраструктуру трансфертів і соціального забезпечення (найпоказовішими прикладами є Австрія та Швейцарія), а інвестиційні цілі реалізуються через фонди спеціального призначення (як у Німеччині, Каліфорнії, Квебеку, Люксембурзі та Кореї). Якщо переслідуються обидві цілі, застосовуються змішані системи, як у Польщі, де 75% доходів від СТВ спрямовуються до державного бюджету, а 25 % — до спеціального компенсаційного фонду.

4. Механізми врядування мають більше значення, ніж організаційно-правова форма.

Фонд клімату та трансформації Німеччини не є окремою юридичною особою, однак вважається ефективним, оскільки в його управлінні беруть участь незалежні виконавчі агентства, а його діяльність підлягає регулярному аудиту та нагляду. У Фонді модернізації ЄС ухвалення рішення відокремлено від бенефіціара, завдяки вимоги до держав-членів подавати інвестиційні пропозиції інвестиційному комітету та ЄІБ, перш ніж використовувати свою частку. Обидва приклади свідчать, що дієвою гарантією є незалежність процесу ухвалення рішень, а не створення окремої юридичної особи.

5. Спроможність використовувати кошти є реальною перешкодою.

У 2022 році Фонд модернізації використав 58% свого бюджету. Сам факт створення фонду не гарантує ефективного використання доходів, тому формуванню портфеля проєктів треба приділяти не менше уваги, ніж розподілу доходів.

6. Прозорість залежить від структури фінансового обліку.

Звітність є найповнішою, якщо спеціальний фонд має власний обов'язок щодо звітування, і найслабшою, якщо надходження зараховуються до загального бюджету, оскільки неможливо окремо звітувати про надходження, облік яких окремо не ведеться. Навіть у межах системи звітності ЄС три держави-члени обмежують публічний доступ до своїх даних.

7. Видиме використання доходів забезпечує політичну підтримку вуглецевого ціноутворення.

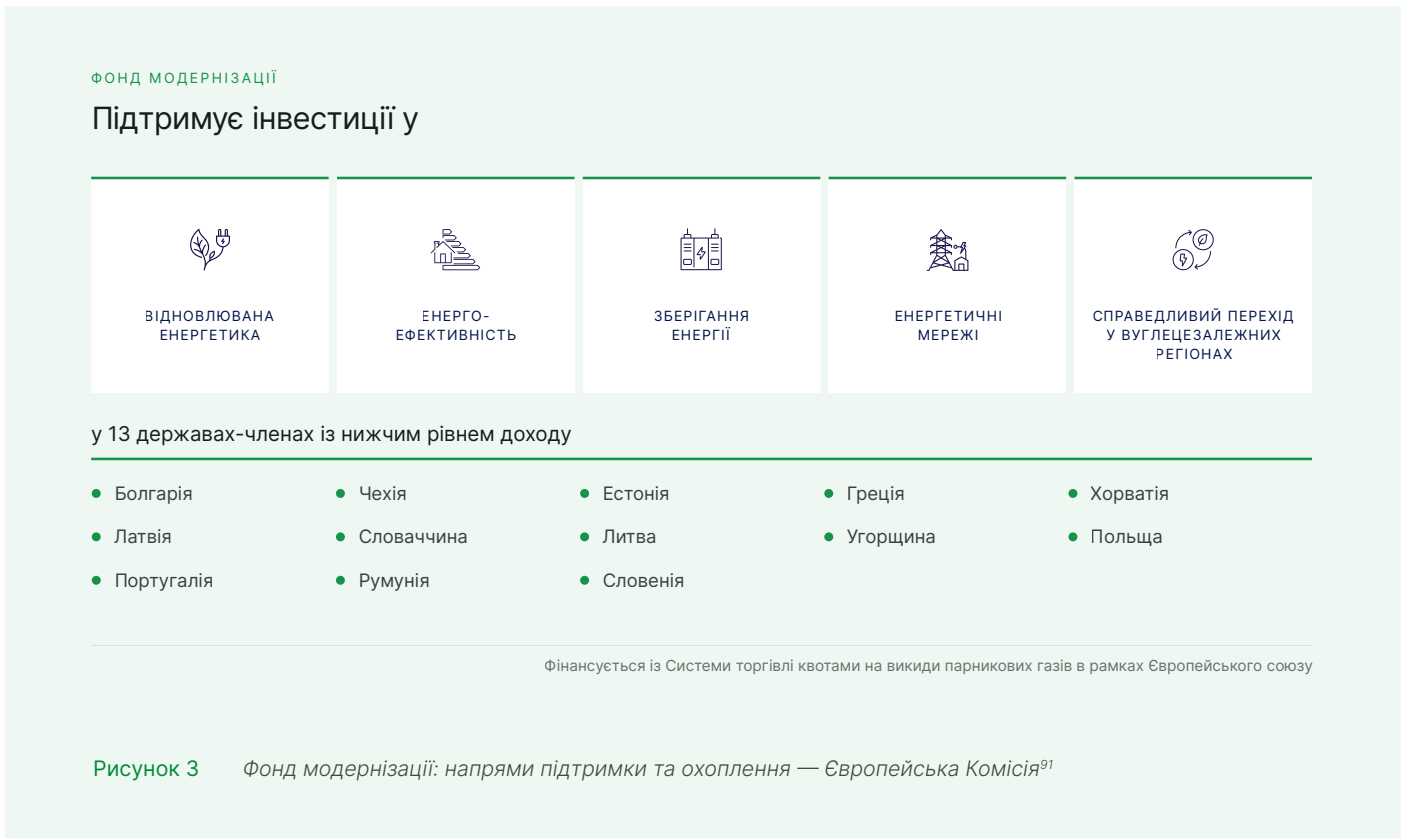
У 2016 році каліфорнійська програма вистояла перед організованою протидією промислових кіл після проведення кампанії, яка наочно демонструвала спрямування коштів на електричні шкільні автобуси, легкорейковий транспорт та інвестиції в громади з низькими доходами. Опитування постійно показують, що цільове спрямування коштів на зелену інфраструктуру разом із прямими компенсаційними виплатами має більшу підтримку, ніж перерозподіл надходжень шляхом зниження податків або скорочення дефіциту. Практика оцінювання є найслабшою ланкою: більшість юрисдикцій оцінюють інструмент ціноутворення, а не використання отриманих від нього доходів, і лише деякі залучають незалежних зовнішніх суб'єктів.

Деякі із цих висновків безпосередньо стосуються рішень, які наразі мають ухвалити українські розробники політики: чи спрямовувати доходи через загальний бюджет або спеціальний фонд, як забезпечити незалежність рішень щодо розподілу, як одночасно зі зростанням доходів розвивати спроможність до їх використання та як звітувати про їх використання. Оцінювання українських інституцій з урахуванням цих висновків і визначення можливих варіантів для України наведено в окремому документі.

Докладний огляд фондів

Фонд модернізації СТВ ЄС

Фонд модернізації створено відповідно до Директиви про СТВ на період до 2030 року для підтримки держав-членів із нижчим рівнем доходу в досягненні енергетичних цілей шляхом сприяння модернізації енергетичних систем і підвищенню енергоефективності. Управління ним здійснюють Європейська Комісія, Європейський інвестиційний банк і держави-члени — бенефіціари.

91. Фонд модернізації https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/modernisation-fund_en

Фонд модернізації фінансується коштом вуглецевих доходів від продажу на аукціонах приблизно 2% загальної кількості квот у 2021–2030 роках (спрямовуються державам-членам, у яких ВВП на душу населення за ринковими цінами у 2013 році був нижчим за 60% середнього показника в Союзі) і додаткових 2,5% квот, проданих на аукціонах у 2024–2030 роках (спрямовуються державам-членам, у яких ВВП на душу населення за ринковими цінами у 2016–2018 роках був нижчим за 75% середнього показника в Союзі), для підтримки окремих держав-членів із нижчим рівнем ВВП на душу населення. Розподіл здійснюється відповідно до часток, визначених Директивою про СТВ (34–43% — Польщі, 12–15% — Чеській Республіці, 9–11% — Румунії тощо).

У 2022 році Фонд модернізації використав 58% свого відповідного бюджету, що свідчить про необхідність подальшого підвищення ефективності використання вуглецевих доходів.

Фонд модернізації фінансує інвестиційні проєкти, запропоновані державами-членами — бенефіціарами, зокрема малі інвестиційні проєкти, з метою модернізації енергетичних систем і підвищення енергоефективності.

Підтримка надається за такими пріоритетними напрямками:

- виробництво та використання електроенергії з відновлюваних джерел, включаючи відновлюваний водень,
- опалення та охолодження з використанням відновлюваних джерел енергії;
- скорочення загального енергоспоживання шляхом підвищення енергоефективності, зокрема в промисловості, транспорті, будівлях, сільському господарстві та поводженні з відходами,
- накопичення енергії, модернізація енергетичних мереж, управління попитом, модернізація трубопроводів централізованого теплопостачання та мереж передачі електроенергії, розширення міждержавних перетинів між державами-членами та інфраструктури для мобільності з нульовими викидами,

- підтримка домогосподарств із низькими доходами, зокрема в сільських і віддалених районах, шляхом подолання енергетичної бідності та модернізації їхніх систем опалення,
- справедлива трансформація вуглецево-залежних регіонів держав-членів — бенефіціарів за для підтримки перекваліфікації працівників і розбудови спроможності

Коштом Фонду модернізації може бути профінансовано до 70% витрат на інвестиції, що не належать до пріоритетних напрямів, за умови фінансування решти витрат приватними юридичними особами.

Фонд модернізації не надає підтримки об'єктам енергетичної генерації, що використовують викопне паливо, за окремими винятками, коли доходи від безкоштовно розподілених квот або квот для цілей солідарності, зростання та міжсистемних зв'язків використовуються для інвестицій, пов'язаних із газо-подібним викопним паливом. Крім того, на підтримку непріоритетних інвестицій може використовуватися не більше 20% коштів Фонду модернізації.

Щодо процедури: перш ніж держава-член — бенефіціар ухвалить рішення про фінансування інвестиції з своєї частки у Фонді модернізації, вона має подати інвестиційний проєкт інвестиційному комітету та Європейському інвестиційному банку (ЄІБ). ЄІБ перераховує доходи державам-членам на підставі рішення Європейської Комісії про виплату коштів, ухваленого відповідно до рекомендацій інвестиційного комітету.

Докладні правила функціонування Фонду модернізації встановлено Імплементативним регламентом щодо функціонування Фонду модернізації, який підтримує інвестиції в модернізацію енергетичних систем і підвищення енергоефективності окремих держав-членів⁹³. Процедура затвердження інвестицій здійснюється відповідно до Керівного документу з оцінювання та додатків до нього⁹⁴. Перелік підтверджених і рекомендованих інвестиційних пропозицій розміщено на офіційному вебсайті Фонду модернізації⁹⁵ та на його сторінці, присвяченій рішенням щодо пріоритетних інвестицій⁹⁶.

92. Фонд модернізації https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/modernisation-fund_en

93. Імплементативний регламент Комісії (ЄС) 2020/1001 від 9 липня 2020 року, що встановлює детальні правила застосування Директиви 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо функціонування Фонду модернізації, який підтримує інвестиції в модернізацію енергетичних систем і підвищення енергоефективності окремих держав-членів <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1594367056919&uri=CELEX:32020R1001>

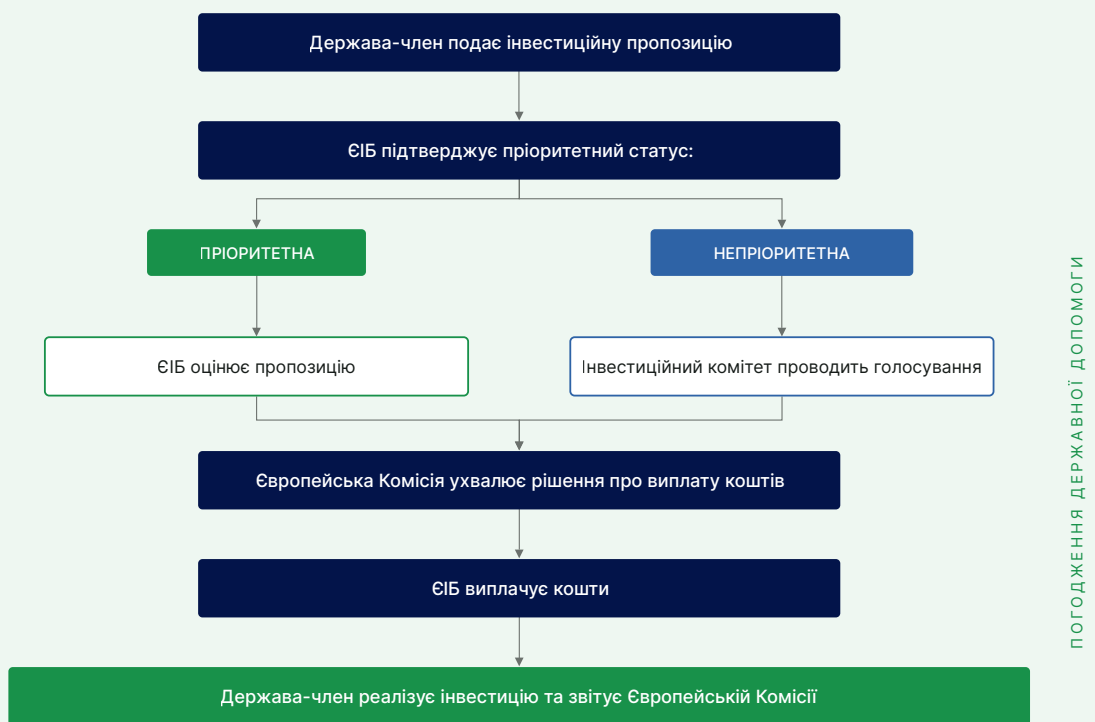
94. Фонд модернізації: керівний документ з оцінювання та додатки <https://www.modernisationfund.eu/documents/assessment-guidance-document/>

95. Фонд модернізації: перелік підтверджених і рекомендованих інвестиційних пропозицій <https://www.modernisationfund.eu/investments-2/>

96. Фонд модернізації: рішення щодо пріоритетних інвестицій <https://www.modernisationfund.eu/documents/confirmations/>

ФОНД МОДЕРНІЗАЦІЇ

Основні етапи процесу фінансування

Рисунок 4 Фонд модернізації: процедура надання фінансування — Європейська Комісія⁹²

Інноваційний фонд СТВ ЄС

Інноваційний фонд⁹⁷ є однією з найбільших у світі програм фінансування впровадження інноваційних технологій і технологій із нульовим рівнем викидів коштом вуглецевих доходів. Інноваційний фонд створено для підтримки проривних інноваційних низьковуглецевих і безвуглецевих методів, процесів і технологій, які істотно сприяють декарбонізації та досягненню цілей щодо нульового забруднення і циркулярності, зокрема проєктів, спрямованих на масштабування таких методів, процесів і технологій. Інноваційний фонд фінансується коштом доходів від аукціонного продажу щонайменше 530 млн квот у 2020–2030 роках, а загальний бюджет фонду, як очікується, досягне 40 млрд євро до 2030 року.

Загальне управління Інноваційним фондом здійснює Європейська Комісія, яка делегувала окремі завдання виконавчим органам: CINEA (Європейське виконавче агентство з питань клімату, інфраструктури та навколишнього середовища) та ЄІБ (надання і управління допомогою⁹⁸ для розробки проєктів та управління доходами Інноваційного фонду).

Для отримання фінансування проєкти повинні мати значний потенціал скорочення викидів парникових газів і сприяти економії енергії та ресурсів відповідно до кліматичних та енергетичних цілей ЄС до 2030 року.

97. Інноваційний фонд https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/innovation-fund_en

98. Допомога ЄІБ у розробленні проєктів

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/innovation-fund/project-development-assistance_en

Інноваційний фонд охоплює сектори СТБ, зосереджуючись, зокрема, на інноваційних технологіях відновлюваної енергетики та накопичення енергії, а також екологічно безпечному уловлюванні й утилізації вуглецю (CCU), що істотно сприяє пом'якшенню зміни клімату, особливо щодо неминучих технологічних викидів. Фонд також повинен сприяти будівництву та експлуатації географічно збалансовано розташованих проєктів, спрямованих на екологічно безпечне уловлювання, транспортування та геологічне зберігання CO₂ (CCS), зокрема неминучих викидів від промислових процесів, а також пряме уловлювання CO₂ з атмосфери з його безпечним, сталим і постійним зберіганням (DACs).

Сферу діяльності Інноваційного фонду було розширено для підтримки низьковуглецевих і безвуглецевих технологій, видів палива та процесів, пов'язаних зі споживанням палива в будівлях, автомобільному транспорті й додаткових секторах, зокрема громадському транспорті, а також для декарбонізації авіаційного, залізничного та автомобільного транспорту. Крім того, починаючи з 2025 року застосовується принцип «не завдавати значної шкоди» (DNSH) із посиленням урахуванням різних видів впливу на навколишнє середовище.

Інноваційний фонд характеризується як ефективний інструмент із високим рівнем використання вуглецевих доходів. Наразі фонд надає підтримку проєктам у формі грантів, аукціонів, допомоги в розробленні проєктів і змішаних фінансових інструментів, як-от InvestEU⁹⁹.

У 2023 році Європейська Комісія розробила новий механізм конкурентних торгів (аукціонів¹⁰⁰) як доповнення до своєї грантової програми. Аукціони розширюють портфель механізмів підтримки, доступних у межах фонду. Вони сприяють оперативнішій й економічно ефективнішій підтримці впровадження більш зрілих низьковуглецевих технологій, необхідних для зеленого переходу, та проводяться на основі відкритих конкурсів проєктних пропозицій.

У межах кожного конкурсу проєкти оцінюються на основі критеріїв надання фінансування (ефективність запобігання викидам ПГ, ступінь інноваційності, зрілість проєкту, можливість тиражування та економічна ефективність). До кожного окремого конкурсу проєктних пропозицій додаються керівні інструкції та навчальні матеріали. Пріоритет надається інноваційним технологіям і процесам, спрямованим на усунення численних видів впливу на навколишнє

99. InvestEU https://investeu.europa.eu/index_en

100. Аукціони — Інноваційний фонд https://cinea.ec.europa.eu/programmes/innovation-fund/auctions_en

101. Інформаційний дашборд проєктів Інноваційного фонду https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/6e4815c8-1f4c-4664-b9ca-8454f77d758d/sheet/bac47ac8-b5c7-4cd1-87ad-9f8d6d238eae/state/analysis

середовище. Для відстеження інформації про профінансовані проекти розроблено спеціальний інформаційний дашборд¹⁰¹. У разі надання грантів за результатами конкурсів проектних пропозицій може бути профінансовано до 60% відповідних витрат за проектами, з яких до 40% можуть не залежати від

верифікованого запобігання викидам парникових газів. У випадку надання підтримки за результатами конкурентних торгів, а також у випадку надання технічної допомоги, може бути профінансовано до 100% відповідних витрат за проектами.

Соціальний кліматичний фонд

Соціальний кліматичний фонд (SCF) створено в ЄС паралельно з майбутньою СТБ2 ЄС, що охоплюватиме автомобільний транспорт, будівлі та додаткові сектори (малу промисловість, не охоплену СТБ) з метою підтримки вразливих груп, на яких вона впливатиме, і забезпечення прийнятності цієї політики. З огляду на те, що СТБ2 матиме істотний розподільчий вплив, зокрема збільшить витрати найбільш вразливих домогосподарств із низькими доходами, для пом'якшення таких регресивних наслідків необхідна значна підтримка. Очікується, що Соціальний кліматичний фонд запрацює в повному обсязі у 2027 році для надання фінансової підтримки вразливим секторам і групам у процесі переходу до нульового рівня викидів¹⁰². Передбачається, що підтримка надаватиметься у формі прямих цільових трансфертів і підтримки інвестицій в енергетичну модернізацію та чисту мобільність.

Ключовим складником є розроблення національних соціальних кліматичних планів, через які фінансова підтримка спрямовуватиметься визначеним групам, що зазнають відповідного впливу. Заходи можуть охоплювати підвищення енергоефективності та модернізацію будівель, низьковуглецевий транспорт, а також чисте опалення й охолодження.

Починаючи з 2027–2028 років СТБ2 Європейського Союзу також генеруватиме доходи, які частково використовуватимуться для пом'якшення впливу вуглецевого ціноутворення на найбільш уразливі групи, зокрема домогосподарства, що страждають від енергетичної або транспортної бідності, та мікробізнесу. У межах СТБ2 держави-члени отримуватимуть 75% розрахункового обсягу доходів, а решта 25% спрямовуватимуться до новоствореного Соціального кліматичного фонду. Соціальний кліматичний фонд використовуватиме ці надходження разом із додатковими доходами від аукціонного продажу 50 млн квот СТБ1. Очікується, що загальний обсяг фонду у 2026–2032 роках становитиме 86,7 млрд євро.

Заходи, які можуть отримувати підтримку Соціального кліматичного фонду:

- заходи, що сприяють декарбонізації опалення й охолодження будівель або зменшенню енергетичних потреб будівель, включаючи інтеграцію відновлюваних джерел енергії.
- заходи з надання фінансової підтримки домогосподарствам із низькими доходами, які проживають у будівлях із найгіршими енергетичними характеристиками.
- заходи для збільшення кількості використання транспортних засобів із нульовими викидами або надання фінансової підтримки для розгортання повністю сумісної інфраструктури управління і заряджання таких транспортних засобів.
- заходи для стимулювання переходу на громадський транспорт і підвищення мультимодальності або надання фінансової підтримки для вирішення соціальних питань, що стосуються користувачів транспорту з низьким та середнім рівнями доходу.
- надання фінансової компенсації кінцевим споживачам палива у випадках, коли уникнути подвійного обліку викидів не вдалося.

102. СТБ 2 ЄС і Соціальний кліматичний фонд: забезпечення декарбонізації транспорту та будівель в інтересах усіх
<https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-cm/products/etc-cm-report-2025-09>

Механізм відновлення та стійкості

Механізм відновлення та стійкості¹⁰³, створений у відповідь на кризу COVID-19, частково фінансується коштом вуглецевих доходів: Директивою про СТВ передбачено цільове спрямування 20 млрд євро, з яких 8 млрд євро отримано від дострокового аукціонного продажу квот, а 12 млрд євро — з Інноваційного фонду. Національні плани мали передбачати спрямування щонайменше 37% свого бюджету на зелені заходи. Виплата коштів залежить від результатів: кошти надаються лише після досягнення погоджених ключових етапів і цільових показників, що є найважливішою характеристикою архітектури системи врядування вуглецевими доходами.

Механізм відновлення та стійкості також має вирішальне значення для реалізації плану REPowerEU — ініціативи Європейської Комісії у відповідь на соціально-економічні труднощі та порушення функціонування світового енергетичного ринку, спричинені повномасштабним вторгненням росії в Україну, що має на меті поступову відмову від імпорту російського викопного палива.

Фонд справедливої трансформації

Фонд справедливої трансформації (JTF)¹⁰⁴ створено для підтримки населення, економіки та довкілля територій, які стикаються із серйозними соціально-економічними викликами, зумовленими процесом трансформації. Фонд має сприяти досягненню єдиної конкретної цілі — наданню регіонам і населенню можливості подолати соціальні, трудові, економічні та екологічні наслідки трансформації, а також реалізації територіального плану справедливої трансформації. Фонд фінансується коштом бюджетних зобов'язань ЄС.

103. Механізм відновлення та стійкості (RRF) https://reforms-investments.ec.europa.eu/recovery-and-resilience-facility-1_en

104. Регламент про Фонд справедливої трансформації <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1056>